

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра германської і української філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
Магістр

на тему: «Філософські та соціальні аспекти антиутопії у творчості Рея Бредбері
(на прикладі романів «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки»)»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Германські мови і переклад англійська та
німецька мови)
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
групи 1
Шкиря Л. С.
Керівник: Дедушно А. В.
Рецензент: Кравченко В. Л.

Полтава - 2025 року

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

Освітньо-професійна програма
Германські мови і переклад (англійська та німецька мови)
спеціальність 035 Філологія
рівень вищої освіти другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Наталія СИЗОНЕНКО

14 листопада 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
Шкирі Лесі Сергіївни

1. Тема роботи: «Філософські та соціальні аспекти антиутопії у творчості Рея Бредбері (на прикладі романів «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки»)»,

керівник роботи: кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської і української філології Дедушно Алла Володимирівна

Затверджені засіданням кафедри протокол № 5 від 28.10.2024 року

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 15 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи:

Опрацювання інформаційних джерел та наукових досліджень відповідно до тематики кваліфікаційної роботи

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження антиутопії як літературного феномену

Розділ 2. Антиутопія як форма філософського світогляду в романі «451° за Фаренгейтом»

Розділ 3. Соціальна і філософська модель світу в романі «Марсіанські хроніки»

5. Перелік графічного матеріалу: схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження

6. Дата видачі завдання: 14 листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи	03.10.2024 р. – 29.10.2024 р.	
2	Затвердження завдання на кваліфікаційну роботу, узгодження плану	30.10.2024 р. – 14.11.2024 р.	
3	Опрацювання літературних джерел	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
4	Збір, вивчення і обробка інформації, необхідної для виконання роботи	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
5	Виконання теоретичного розділу роботи	15.11.2024 р. – 03.02.2025 р.	
6	Виконання прикладних розділів роботи	04.02.2025 р. – 10.11.2025 р.	
7	Оформлення тексту роботи	11.11.2025 р. – 21.11.2025 р.	
8	Попередній захист роботи на кафедрі	24.11.2025 р. – 25.11.2025 р.	
9	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень і пропозицій	27.11.2025 р. – 03.12.2025 р.	
10	Нормо-контроль	04.12.2025 р. – 10.12.2025 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи	23.12.2025 р. – 24.12.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

_____ Леся ШКИРЯ

Керівник роботи

_____ Алла ДЕДУХНО

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИУТОПІЇ ЯК ЛІТЕРАТУРНОГО ФЕНОМЕНА	9
1.1. Виникнення та розвиток жанру антиутопії	9
1.2. Філософсько-соціальна проблематика в літературі антиутопічного типу	11
1.3. Методологічні підходи до аналізу антиутопічного тексту	12
1.4. Висвітлення проблематики антиутопії в сучасному літературознавстві	14
РОЗДІЛ 2. АНТИУТОПІЯ ЯК ФОРМА ФІЛОСОФСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В РОМАНІ «451° ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ»	18
2.1. «451° за Фаренгейтом» як філософська антиутопія: жанрові ознаки, особливості композиції	19
2.2. Ідея дегуманізації суспільства та духовної кризи у творі	22
2.3. Технологічний контроль, маніпуляція й втрата індивідуальності	25
2.4. Символіка вогню, книги та пам'яті: етико-філософський аспект	28
2.5. Типологія персонажів і моделі світоглядного протистояння	32
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНА І ФІЛОСОФСЬКА МОДЕЛЬ СВІТУ В РОМАНІ «МАРСІАНСЬКІ ХРОНІКИ»	38
3.1. «Марсіанські хроніки» як синтетичний жанр (антиутопія, фантастика, етична притча)	39
3.2. Колонізація як соціально-етична проблема в «Марсіанських хроніках»	41
3.3. Конфлікт цивілізацій: земляни й марсіани	43
3.4. Критика масової культури та моральне самознищення людства	46
3.5. Пошук людської ідентичності в умовах космічного та морального вакууму	49
3.6. Методичні рекомендації щодо вивчення філософських і соціальних аспектів антиутопії Рея Бредбері у шкільному курсі зарубіжної літератури	53
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

У ХХ столітті світова література частіше звертається до жанру антиутопії як до способу художнього осмислення глибоких суспільних і філософських криз. Антиутопічні твори відображають занепокоєння людства перед тоталітаризмом, духовною деградацією, технократизацією суспільства, втратою цінностей та загрозою самознищення. Одним із найяскравіших представників цього напряму є американський письменник Рей Бредбері, у творчості якого поєднуються елементи наукової фантастики, філософської притчі та соціальної критики.

Романи «451° за Фаренгейтом» і «Марсіанські хроніки» є глибокими художніми дослідженнями взаємодії людини й суспільства, ролі культури й пам'яті, проблем морального вибору й відповідальності. Р. Бредбері не просто малює похмурі картини можливого майбутнього, але і створює складну систему символів і філософських узагальнень, які дозволяють читачеві замислитися над важливими проблемами свого часу.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до антиутопічного дискурсу як способу художнього відображення глобальних вимог сучасності, зокрема – криз ідентичності, загроз масової культури, руйнації екологічного та духовного простору. У цьому контексті творчість письменника потребує переосмислення через призму соціальних і філософських категорій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота розроблена та впроваджена в рамках науково-дослідного напряму кафедри германської і української філології відповідно до теми: «Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика».

Метою роботи є дослідження філософських та соціальних аспектів жанру антиутопії у творчості Рея Бредбері на матеріалі романів «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки».

Для досягнення мети пропонуємо виконати такі **завдання**:

- визначити теоретико-методологічні підходи до вивчення антиутопії як жанрового явища;

- проаналізувати основні філософські та соціальні проблеми, порушені в романах Р. Бредбері;
- дослідити особливості жанрової структури та образної системи обраних творів;
- виявити специфіку поєднання елементів фантастики, притчі та соціальної сатири.

Об'єктом дослідження є проза Рея Бредбері в антиутопічному сенсі.

Предметом дослідження виступають філософські й соціальні аспекти змісту та структури романів «451° за Фаренгейтом» і «Марсіанські хроніки».

Дослідження філософських і соціальних аспектів антиутопії у творчості Рея Бредбері потребує міждисциплінарного підходу, який поєднує інструментарій літературознавства, філософії, соціології та культурології.

Методологічною основою дослідження стали такі провідні напрями: жанрово-типологічний аналіз, що дасть змогу розглянути твори Р. Бредбері в контексті розвитку жанру антиутопії та простежити специфіку його реалізації в межах художньої структури твору; когнітивно-інтерпретативний метод, застосований для виявлення смислових шарів текстів, зокрема прихованої критики масової культури, індустріального споживання та дегуманізації; філософсько-герменевтичний підхід, за допомогою якого здійснено інтерпретацію основних категорій (істина, свобода, пам'ять, ідентичність) у художньому світі автора; порівняльно-історичний аналіз, який дозволить дослідити творчість Р. Бредбері в контексті літературної традиції антиутопії (порівняно з творами Дж. Орвелла, О. Гакслі); біографічно-культурологічний метод, який допоможе виявити вплив історичних, соціальних і культурних умов на формування авторської позиції письменника.

Теоретичною основою роботи послужили праці відомих дослідників жанру антиутопії, зокрема: Л. Тарнашинської, яка підкреслює духовно-етичне спрямування жанру як реакцію на кризу гуманізму у ХХ столітті [32]; О. Гальченко, що аналізує жанрові моделі сучасної антиутопії в парадигмі філософсько-культурного спротиву [9]; С. Рабкіна, який досліджує фантастичне

як феномен літератури, зокрема його роль у соціальній критиці [58]; Н. Ніколаєнко, яка трактує антиутопію як форму художньої репрезентації ідеологічної катастрофи в тоталітарному суспільстві [22].

Цей методологічний арсенал допоможе глибоко проаналізувати філософський і соціальний виміри художнього світу Р. Бредбері, зокрема з огляду на наявний конфлікт між особистістю та системою, пам'яттю та забуттям, гуманізмом і технократичною деградацією.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі філософських та соціальних аспектів антиутопії у творчості Рея Бредбері, а саме в романах «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки», зважаючи на екзистенційний, культурний та етико-гуманістичний контексти. У роботі акцентується на специфіці поєднання художньої фантастики з глибокими філософськими роздумами про природу людини, свободу волі, дегуманізацію в умовах технократичного суспільства. Також запропоновано авторську інтерпретацію образів, символіки та описових стратегій, які відображають критичне ставлення письменника до соціальних процесів і культурного занепаду. Уперше здійснено порівняльний аналіз цих мотивів у двох основних творах із позицій сучасної гуманітарної парадигми.

Практичне значення магістерського дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у кількох напрямках. По-перше, висновки можуть бути застосовані у навчальному процесі при викладанні зарубіжної літератури, зокрема літератури США ХХ століття, а також на спецкурсах, присвячених жанру антиутопії чи наукової фантастики. По-друге, робота має значення для перекладацької практики: аналіз художніх та філософських елементів у творах Р. Бредбері допомагає краще передавати підтекст, алюзії й стилістичні особливості в українському перекладі. По-третє, дослідження може бути корисним у ширшому гуманітарному контексті – для фахівців у галузі культурології, соціології, етики, філософії. Актуальні для творів Р. Бредбері теми дегуманізації, втрати ідентичності, свободи й пам'яті мають вагомий виховний й

пізнавальне значення в сучасному суспільстві.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота – це самостійне наукове дослідження. Всі результати дослідження та проведений аналіз належні автору дослідження. Усі розробки та система досліджених компетентностей, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Апробація наукового дослідження відбувалася під час участі в науково-практичних конференціях, круглих столах: VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика», в межах роботи наукового гуртка «Актуальні питання філології».

Публікації. За результатами кваліфікаційної роботи було опубліковано тези.

Шкиря Леся, Дедушно Алла. Людина в умовах системної дегуманізації: філософський дискурс у романах Рея Бредбері. *Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20 листопада 2025 р.). Полтава : ПДАУ, 2025 С. 137–140.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 75 сторінках, з них 60 сторінок основного тексту, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИУТОПІЇ ЯК ЛІТЕРАТУРНОГО ФЕНОМЕНА

1.1. Виникнення та розвиток жанру антиутопії

Антиутопія як жанрове явище сформувалась на перетині утопічного мислення, соціальної сатири та філософської критики. На відміну від утопії, яка зображає ідеальне суспільство, антиутопія подає світ, у якому ідеї гармонії та порядку доведені до абсурду або перетворені на засіб тотального контролю. Це художнє бачення майбутнього або альтернативного світу, в якому свобода особистості, гуманізм і критичне мислення знівельовані владними механізмами.

Термін «антиутопія» увійшов до наукового обігу завдяки дослідженням західних літературознавців, зокрема Джорджа Орвелла, Олдоса Гакслі, Карла Поппера та ін. В українському літературознавстві це поняття досліджували такі науковці: Н. Ніколаєнко, О. Гальченко, Л. Тарнашинська, які акцентують на морально-етичній дихотомії цього жанру та його критиці тоталітарних режимів.

До жанрових ознак антиутопії відносять:

- похмурий футуристичний або альтернативний світ, де панує контроль над свідомістю;
- образ головного героя як «іншого», що протистоїть системі (Гай Монтег у «451° за Фаренгейтом», Спасмен №108 у «Марсіанських хроніках»);
- мотив дегуманізації і знеособлення суспільства;
- філософський підтекст, що порушує питання свободи, пам'яті, ідентичності, моралі.

На думку О. Гальченко, антиутопія є «випробуванням гуманістичних принципів на міцність у середовищі абсолютної неволі, де сама ідея опору стає формою духовного самоствердження» [9 с. 54].

С. М. Андрусів розглядає фантастику Р. Бредбері як спосіб філософського осмислення дійсності. У творах письменника вбачаються глибокі етичні й

онтологічні питання, пов'язані з дегуманізацією, технократією та втратою духовності. С. М. Андрусів акцентує увагу на символіці та притчевості стилю Рея Бредбері [2, с. 25–30]. М. А. Головка аналізує головні філософські ідеї в романі, зокрема проблему свободи думки, цензури, інтелектуального поневолення й опору системі. Вона звертає увагу на символіку вогню, книги як носія пам'яті й ідентичності, а також конфлікт між людиною і тоталітарним суспільством [11, с. 105–109].

У статті І. В. Коваленко досліджено, як у творчості Р. Бредбері поєднуються риси утопії та антиутопії. Автор розглядає «Марсіанські хроніки» і «451° за Фаренгейтом» як приклади світів, де розвиток науки не гарантує гуманістичного прогресу. Особливу увагу приділено темі морального вибору й культурної ідентичності [15, с. 142–151]. Дослідниця Л. О. Марченко зосереджується на моделюванні майбутнього в уяві Р. Бредбері. Вона показує, що майбутнє у його творах не є технологічним утопічним простором, а радше дзеркалом сучасних страхів: духовної порожнечі, руйнування природи, втрати людських цінностей. У роботі розглянуто роль метафорики та апокаліптичних мотивів [18, с. 87–91]. В. Тупонс аналізує поетичну образність і стиль Р. Бредбері, підкреслюючи його здатність до створення «літературної мрії». Письменник, на думку В. Тупонса, поєднує фантастичне з лірикою, спонукаючи читача до роздумів над буттям, пам'яттю, природою і часом [62].

К. Госкінсон інтерпретує «Марсіанські хроніки» як метафору американського освоєння Дикого Заходу. Авторка вказує на колоніальні та постколоніальні розповіді у творі, акцентуючи увагу на культурному конфлікті, експансії та знищенні марсіанської цивілізації [48, р. 271–282].

Девід Сід досліджує «451° за Фаренгейтом» у контексті ідеологічного клімату «холодної війни». Він стверджує, що роман є реакцією на маккартизм, політичну цензуру і страх перед інакомисленням. Д. Сід також аналізує, як наукова фантастика того часу транслює суспільні тривоги [59].

У своїй роботі В. Нолан ґрунтовно подає біографію й бібліографію, що

містять численні коментарі до творчості Р. Бредбері, рецензії, листування, фотоматеріали. В. Нолан висвітлює як ранні впливи, так і розвиток стилю письменника, приділяючи увагу особистісному виміру його творів [56].

Отже, антиутопія – це і жанр літератури, і форма культурної рефлексії, що через художній вимисел критикує реальні суспільно-політичні процеси. У творах Рея Бредбері антиутопічний вимір набуває особливого значення завдяки поєднанню фантастичних елементів із морально-філософським пафосом.

1.2. Філософсько-соціальна проблематика в літературі антиутопічного типу

Антиутопія як жанр виникає у відповідь на кризу гуманістичних цінностей, породжену катастрофічними історичними подіями ХХ століття – світовими війнами, тоталітарними режимами, індустріалізацією людської свідомості. У центрі антиутопічної розповіді завжди перебуває людина, поставлена в ситуацію жорсткого ідеологічного чи технократичного контролю, що призводить до знеособлення, втрати ідентичності, дегуманізації. Тому філософсько-соціальна проблематика є визначальною рисою жанру [7, с. 142–148].

Однією з головних філософських тем антиутопії є проблема свободи: особистісної, політичної, ментальної. В антиутопіях вона часто постає у формі вибору між безпекою і свободою, між конформізмом і опором. Наприклад, у «451° за Фаренгейтом» Рея Бредбері свобода інтелекту – читання, мислення, зберігання пам'яті – знищується заради «щастя більшості», що перетворює суспільство на духовно порожнє.

Іншою важливою темою є критика технократичного прогресу, що відриває людину від природи, культури, духовності. У «Марсіанських хроніках» Р. Бредбері це виражено через мотив колонізації Марсу, яка несе за собою ті ж вади, що й земна цивілізація: споживацтво, війни, знищення інакшого.

Письменник показує, що втрата гуманістичного ядра суспільства робить технології небезпечними інструментами самознищення [19, с. 48–54].

Соціальний аспект антиутопії пов'язаний із тоталітарною моделлю держави, в якій зведено до абсурду бюрократію, масову культуру, цензуру, пропаганду. У класичних зразках жанру – «1984» Дж. Орвелла, «Прекрасний новий світ» О. Гакслі – ці явища представлені як системи, що нав'язують суспільству єдиний спосіб мислення [25, с. 89–93]. Схожу критику спостерігаємо і у Р. Бредбері, де тоталітаризм прихований не стільки в урядових репресіях, скільки в добровільному схваленні обмежень масовою свідомістю [12, с. 101–109].

Філософський вимір також охоплює проблему часу та історичної пам'яті. Р. Бредбері неодноразово наголошує на важливості збереження минулого, культурної спадщини, досвіду. Знищення книг у «451° за Фаренгейтом» – це метафора втрати пам'яті як духовного підґрунтя людства [33, с. 73–80].

Отже, антиутопія – це не лише художня модель занепаду суспільства, але й форма філософської рефлексії, що змушує читача осмислювати цінності свободи, культури, відповідальності. Її соціальна функція полягає у попередженні, у створенні критичного мислення щодо тенденцій реального світу. Рей Бредбері в цьому контексті виступає не лише як письменник-фантаст, а як моральний філософ, що за допомогою уяви формує культурний і політичний діалог.

1.2. Методологічні підходи до аналізу антиутопічного тексту

Антиутопія як літературне явище потребує комплексного аналізу, оскільки поєднує у своїй структурі філософські, політичні, соціальні та естетичні компоненти. Вивчення текстів антиутопічного жанру, зокрема творів Рея Бредбері, можливе лише за умови поєднання кількох методологічних стратегій,

що дозволяють розкрити багаторівневу організацію твору: від ідейного змісту до поетики та жанрових особливостей. Розглянемо декілька таких стратегій.

1. Філософсько-герменевтичний підхід. Цей підхід ґрунтується на тлумаченні тексту як форми філософського діалогу автора з читачем. Згідно з цим методом, художній твір розглядається не лише як форма естетичного вираження, а і як інструмент мислення. Аналізуючи твори Р. Бредбері, насамперед «451° за Фаренгейтом», герменевтичний підхід дозволяє розкрити філософські уявлення автора про свободу волі, відповідальність людини перед суспільством, природу тоталітаризму [5; 8].

2. Соціокультурний (або культурологічний) підхід. Антиутопічний текст розглядаємо як відображення соціального досвіду певної епохи. У цьому контексті важливими є зв'язки між текстом і історичною, політичною реальністю, в якій він був створений. Наприклад, «Марсіанські хроніки» прочитуються як рефлексія на тлі холодної війни, расової сегрегації та експансіоністської політики США у XX столітті [28, с. 111–117].

3. Постструктуралістський підхід. Постструктуралізм дає змогу тлумачити антиутопію як деконструкцію усталених ідей: прогресу, гуманізму, правди. Твори Р. Бредбері демонструють кризу раціоналістичного дискурсу та викривають ідеологічні механізми, які формують уявлення про істину та добро. Важливою в цьому контексті є увага до інтертекстуальності, метафорики, символічного потенціалу тексту [24, с. 79–85].

4. Психоаналітичний підхід. У межах психоаналітичної інтерпретації антиутопія представлена як вияв колективних страхів, пригнічених бажань і тривог суспільства. Образи вогню, книг, масової культури в «451° за Фаренгейтом» можуть бути інтерпретовані як архетипи та символи, що виводять на рівень глибинної психології [13, с. 41–49; 38].

5. Нарратологічний та жанрово-поетологічний підходи. Ці підходи зосереджуються на аналізі структури оповіді, композиції, стилістики, жанрових кодів. Антиутопія – це зазвичай футурологічна розповідь із елементами

соціальної фантастики, але її структура часто передбачає також притчевість, алегоризм і символіку. Нарратологічний аналіз допомагає виявити механізми конструювання світу, образу героя-антигероя, системи опозицій (свобода/контроль, індивід/колектив тощо) [16; 17].

Отже, в результаті аналізу методологічних засад вивчення антиутопії було з'ясовано, що цей тип літератури потребує комплексного, міждисциплінарного підходу, який поєднує естетичний, філософський, соціокультурний, когнітивний та психоаналітичний аспекти.

Антиутопічний текст виявляється надзвичайно поліфонічним і насиченим символами, архетипами, алюзіями, що зумовлює потребу в застосуванні інтертекстуального та герменевтичного аналізу. Значущими також є структурно-семіотичний підхід (особливо у виявленні опозицій на зразок 'влада – індивід', 'контроль – свобода', 'система – особистість') і дискурсивний аналіз як спосіб виявлення ідеологічних механізмів, що репрезентуються через мову й розповідь.

Крім того, важливим напрямом в аналізі антиутопії є вивчення жанрових модифікацій і особливостей оповідної стратегії, що поєднують елементи наукової фантастики, політичного роману, філософської притчі та соціальної критики.

Отже, ефективне дослідження антиутопічного тексту можливе за умови інтеграції літературознавчих методів із філософськими, культурологічними та соціологічними інтерпретаційними моделями.

1.4. Висвітлення проблематики антиутопії в сучасному літературознавстві

Проблематика антиутопії є однією з найдинамічніших та водночас концептуально навантажених у полі сучасного літературознавства. Із початком суспільних змін, технологій, медіакультури та ідеологічних зсувів жанр антиутопії зберігає актуальність і постає як гнучкий інструмент художнього

осмислення кризи гуманістичних цінностей, загроз демократії, етичних дилем постіндустріального світу.

Одним із важливих аспектів дослідження антиутопії є вивчення її соціально-філософської функції. На думку Н. Ковальнової, сучасна антиутопія синтезує риси традиційного жанру з постмодерністськими стратегіями і виявляє схильність до жанрової комплексності: поєднання сатири, наукової фантастики, політичного роману та елемента притчі [16, с. 115–123]. Вона також наголошує на важливості оповідної побудови як способу передачі філософського послання в межах жанру.

М. Павлишин акцентує на тому, що жанр антиутопії у XXI столітті переживає трансформацію, пов'язану з історичними та культурними зрушеннями, зокрема пострадянського простору. Дослідник трактує антиутопію як механізм символічного відтворення травматичного досвіду колективної пам'яті, зокрема досвіду тоталітаризму [24, с. 79–85].

У контексті американської антиутопії важливі спостереження робить О. Романенко. Він підкреслює, що специфіка американського варіанту жанру полягає у відображенні гіпертрофованої індустріалізації, де особистість занурюється в інформаційне й технологічне середовище, втрачаючи автономію та етичні орієнтири. У цьому сенсі, на думку дослідника, «451° за Фаренгейтом» Р. Бредбері слугує моделлю опору культурному занепаду через засилля технократичної влади [27, с. 102–108; 28, с. 111–117].

Т. Гриценко досліджує антиутопію в межах психоаналітичної інтерпретації. Вона розглядає жанр як проєкцію колективної тривоги, страху перед майбутнім, апокаліптичних мотивів та втрати ідентичності в соціумі. В антиутопії, на її думку, «домінує суб'єктивний образ травмованого світу, який проєктується крізь призму авторської свідомості» [13].

У вітчизняному науковому дискурсі також спостерігається розширення підходів до вивчення антиутопії. Використовуються міждисциплінарні стратегії – герменевтика, культурологія, нарратологія, дискурс-аналіз, що

дозволяє розглядати жанр як складний феномен з філософським, соціологічним, естетичним та ідеологічним складниками.

Проте варто зазначити, що низка аспектів усе ще залишається недостатньо дослідженими. Зокрема: відсутній комплексний аналіз функцій антиутопії в контексті цифрової культури та медіасередовища; не досліджено повною мірою національні модифікації жанру; бракує теоретичних праць, які аналізують зв'язок між філософською парадигмою і структурою антиутопічного тексту у творчості окремих авторів, зокрема Рея Бредбері.

Отже, науковий інтерес до жанру антиутопії залишається стабільно високим. Водночас існує об'єктивна потреба в подальшому осмисленні художніх і філософських механізмів, що формують його сутність, а також у контекстуалізації цього явища відповідно до нових суспільно-культурних викликів.

Отже, у цьому розділі було проаналізовано основні теоретичні й методологічні підходи до вивчення антиутопії як складного багатокomпонентного літературного явища. З'ясовано, що антиутопія не є чітко усталеним жанром із суворо визначеними канонічними рисами, а радше виступає динамічним, відкритим типом художнього дискурсу, який здатний трансформуватися залежно від історико-культурного контексту, ідеологічних запитів та авторського світогляду.

Жанрова природа антиутопії формується на перетині кількох літературних традицій – зокрема, соціальної фантастики, політичного роману, філософської алегорії, сатири, а іноді й апокаліптичної прози. Така міжжанрова гібридність обумовлює необхідність багатовимірного підходу до її аналізу. В антиутопічних творах домінують теми контролю, втрати індивідуальності, механізмів маніпуляції, технологічної експансії, що призводить до дегуманізації, а також проблеми свободи волі, істини, пам'яті та ідентичності. Ці аспекти потребують глибокого філософського осмислення, що відкриває шлях до залучення екзистенціального, феноменологічного та постструктуралістського

інструментарію.

Методологічний аналіз показав, що дослідження антиутопії не може бути обмежене лише формальним чи текстологічним рівнем. Значну цінність мають культурологічний, історико-літературний, когнітивно-прагматичний, інтертекстуальний, дискурсивний та герменевтичний підходи. Вони дозволяють розглядати антиутопію не просто як жанр, а як специфічну форму соціокультурної рефлексії, інтелектуального спротиву та морального осмислення майбутнього. Особливу увагу привертає здатність антиутопії створювати умовні моделі суспільств, що є проєкціями сучасних загроз, абсурдно гіперболізованих для досягнення критичного ефекту.

Важливим є й те, що антиутопія часто функціонує як форма інтелектуального і морального протесту, своєрідний засіб художнього передбачення. Її поетика побудована на контрасті між зовнішньо упорядкованим світом і внутрішнім трагізмом існування людини в умовах тотального контролю та втрати моральних орієнтирів. Ця властивість зумовлює високу ідеологічну, філософську та емоційну насиченість тексту.

Отже, теоретико-методологічні засади для вивчення антиутопії як жанру мають ґрунтуватися на комплексному аналізі, що включає як літературознавчі, так і міждисциплінарні підходи. Це дозволяє більш повно осягнути смислову багатовимірність жанру, його функції у сучасному культурному просторі, а також – механізми його впливу на колективну свідомість і систему цінностей читача.

РОЗДІЛ 2

АНТИУТОПІЯ ЯК ФОРМА ФІЛОСОФСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ У РОМАНІ «451° ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ»

Антиутопія як літературне явище репрезентує модель уявного тоталітарного світу, постає засобом глибокого філософського осмислення людського буття, моральних цінностей, свободи особистості та меж технократичного прогресу [52; 60]. Саме в цьому аспекті надзвичайно показовим є роман Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом», у якому художній образ антиутопічного суспільства виконує функцію філософської параболи, спрямованої на критику духовного занепаду, втрати індивідуального мислення та культури діалогу.

У центрі уваги письменника – не лише опис репресивної системи, що забороняє книги, а передусім глибокий аналіз внутрішнього стану людини, яка опинилася у світі, позбавленому сенсів, традицій та критичного мислення. Через художню образність, символіку, опозиції ‘людина – система’ та ‘знання – забуття’ Р. Бредбері формує філософський світогляд, в основі якого – віра в силу думки, духовну автономію особистості та значущість культурної пам’яті.

Розгляд роману «451° за Фаренгейтом» як форми філософського світогляду передбачає звернення до екзистенціалістських мотивів, концепцій свободи й відповідальності, а також аналіз метафізичних і моральних дилем, поставлених автором. Такий підхід дає змогу глибше зрозуміти ідейний зміст твору та виявити його актуальність для сучасного соціокультурного контексту, у якому питання інформаційного контролю, маніпуляцій, спрощення культури та втрати духовних орієнтирів залишаються надзвичайно важливими.

Антиутопія як художній жанр виступає ефективним інструментом філософського осмислення граничних станів суспільства та особистості [55]. У романі Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» ця форма слугує вираженням тривоги щодо духовного занепаду цивілізації, втрати критичного мислення та

нівелювання людської гідності. Через специфіку жанру автор зображує змодельовану деструктивну реальність та формулює етичні імперативи для майбутнього.

2.1. «451° за Фаренгейтом» як філософська антиутопія: жанрові ознаки, особливості композиції

Роман Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» належить до класичних зразків антиутопічного жанру, водночас репрезентуючи його філософське переосмислення в умовах американської культури середини ХХ століття. Через апеляцію до універсальних етичних і соціальних проблем автор створює критичну модель майбутнього і водночас гуманістичне застереження про деградацію людської свідомості, втрату духовності та небезпеку масової маніпуляції.

Антиутопія як жанр характеризується зображенням тоталітарного або деструктивного суспільства, яке, на перший погляд, є впорядкованим, але ґрунтується на запереченні базових гуманістичних цінностей. У романі Р. Бредбері ці ознаки наявні:

- централізований контроль над інформацією: книги знищуються, освіта формальна, мислення заборонене;
- уніфікація індивідуальностей: герої живуть у світі без глибоких почуттів, без пам'яті, без вільної думки;
- панування технократії: телевізійні екрани та механічний пес стають символами штучного і дегуманізованого світу;
- ілюзія щастя: суспільство вважає себе щасливим, хоча воно – повністю залежне й внутрішньо порожнє.

«Краще, коли ніхто не думає... так щасливіше» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»), *«Книга – це завантажена рушниця. Спалимо її – і знищимо*

загрозу» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Антиутопічна модель, на відміну від традиційної утопії (див.: [4; 20], не обіцяє гармонії. Вона попереджає, що шлях до уніфікованої «щасливої» цивілізації – це шлях втрати людяності.

Р. Бредбері не лише зображує політичну тиранію, як Дж. Орвелл у «1984», а наголошує на духовній кризі людини. Головний герой, Монтег, проходить шлях від функції до особистості, від пасивного виконавця до бунтівника. Через його внутрішню трансформацію Рей Бредбері порушує екзистенційні питання:

- Чим є свобода?
- Чи можлива правда у світі неправди?
- Як зберегти пам'ять у часи забуття?

«Ніхто більше не читає, ніхто не слухає. Якщо тобі дадуть відповідь – вона буде із телевізора» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Такі філософські акценти наближують роман до жанру етичної притчі, що перегукується з традицією Альбера Камю та Франца Кафки (пор. Ф. Франк, 2010 [36] і Я. Фіалков, 2016) [35].

Композиція роману умовно поділяється на три частини, що відображають хід духовної еволюції героя:

1. *«Піч для спалювання»* – презентація тоталітарної системи, знайомство з дистопічним світом і внутрішній дискомфорт героя.
2. *«Сито й пісок»* – наростання внутрішнього конфлікту, зустріч із професором Фабером, спроба мислити самостійно.
3. *«Полум'я яскраве»* – остаточний розрив із системою, втеча, перехід до нового етапу мислення й «переосмислення» людства.

Такий поділ не випадковий: він паралелізує зовнішній сюжет з внутрішньою динамікою свідомості, що є ознакою філософського роману і роману-притчі [23, с. 118].

Однак філософська природа антиутопії Р. Бредбері проявляється не лише в класичних жанрових елементах, а й у багаторівневій символіці, що організовує

композиційний простір роману. Центральним символом стає вогонь, який набуває амбівалентного характеру: спочатку він символ руйнування, очищення через знищення, підкорений системі і використаний як інструмент контролю над свідомістю. Проте у фіналі, коли Монтег зустрічає «людей-книг», вогонь трансформується в образ тепла, спільноти та відродження. Так відбувається зміна домінантної ідеї: від тотального знищення минулого до можливості збереження культурної пам'яті через живу людську традицію. Така композиційна дуальність підкреслює філософський вимір твору: жоден символ не має фіксованого значення, кожен може бути перевідкритий у новому контексті.

Важливим конструктивним елементом є також система контрастних образів, через які Р. Бредбері вибудовує етичну опозицію між «сплячим» та «пробудженим» світом. Образ Кларісси, світлої, допитливої дівчини, репрезентує свободу внутрішнього бачення, вміння дивуватися, слухати й відчувати. На протилежному полюсі знаходиться Мілдред, дружина Монтега, яка уособлює «порожню людину» технократичної епохи: відірвану від реальності, поглинуту псевдокомунікацією, нездатну до співпереживання. Ці два образи не лише контрастують, а й спрямовують читача до основного філософського питання: чим вимірюється людське існування – наявністю інформації чи здатністю відчувати сенс?

Значної уваги Р. Бредбері приділяє й проблемі мови як духовної субстанції. У тоталітарному світі роману мова спотворена, вона редукована до гасел і кліше, що позбавляє людину здатності мислити. Лише читання дає можливість повернути собі індивідуальність, адже кожна книга містить життєвий досвід, накопичений поколіннями. Через образи Грейнджера та його спільноти автор показує альтернативний шлях – не механічне збереження знань, а їхнє втілення в живому діалозі, переосмисленні, передачі від людини до людини. Такий підхід перегукується з філософією Ганни Арендт, яка стверджувала, що пам'ять є основою відповідального існування та передумовою свободи.

Окремим композиційним елементом, що підсилює філософську природу роману, є використання мотиву дороги. Втеча Монтега – це не лише фізичний вихід за межі міста, але й онтологічний акт переходу від незнання до пізнання, від страху до свободи. Дорога символізує процес внутрішнього переродження, у якому герой долає не зовнішні перепони, а власні екзистенційні обмеження. Саме тому фінал роману відкритий: Бредбері не пропонує готового рецепта, а натомість передає читачеві відповідальність за формування майбутнього.

Отже, у «451° за Фаренгейтом» філософський вимір нерозривно поєднаний із жанровою структурою антиутопії. Композиція роману перетворюється на простір духовного досвіду, де кожен епізод і кожен символ працюють на осмислення ключових питань людського буття: свободи, пам'яті, відповідальності, здатності до критичного мислення та збереження культури. Завдяки цьому твір Рея Бредбері виходить далеко за межі жанрової традиції й постає універсальною притчею про вразливість людської цивілізації перед обличчям власної духовної байдужості.

Роман «451° за Фаренгейтом» поєднує жанрові риси класичної антиутопії з рисами екзистенційного роману, філософської притчі та моральної проповіді в образах. Жанрова структура твору стає інструментом вираження етичних і соціальних тривог доби, а композиція – способом зображення поступового пробудження особистості. Це дає підстави вважати твір Рея Бредбері філософською антиутопією, де літературна форма служить передусім моральному меседжу, а не технократичному прогнозу.

2.2. Ідея дегуманізації суспільства та духовної кризи у творі

У романі Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» ідея дегуманізації суспільства та духовної кризи посідає центральне місце. Автор змальовує антиутопічний світ, у якому люди втратили здатність мислити, відчувати глибокі

емоції, спілкуватися одне з одним і цінувати духовні надбання людства. Причиною цього стала цілеспрямована політика придушення інтелектуальної діяльності, ліквідація книг, спрощення культури та заміна справжнього життя ілюзіями.

1. Дегуманізація через заборону книг та уніфікацію мислення. Головним інструментом дегуманізації у романі виступає систематичне знищення книг, які є символом людського досвіду, мислення, філософії, моральних пошуків і духовного багатства. Людей привчають жити без питань, без сумнівів, без глибоких почуттів.

«Ми живемо в епосі, коли цвітіння думки – злочин» (капітан Бітті)
(Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Книги спляють, бо вони змушують людей думати і відчувати. Замість книг – телевізійні «стіни», які зображують поверхневу реальність і формують примітивне мислення. Таке суспільство не терпить інакшості, критики чи складності.

2. Криза духовності та емоційна порожнеча. Р. Бредбері змальовує людей, позбавлених глибоких почуттів. Головний герой, Гай Монтег, усвідомлює це, коли починає аналізувати своє життя: *«Я почав думати про все, що ми втратили. Ми більше не слухаємо один одного... Ми не маємо справжніх розмов»* (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Цей духовний вакуум особливо яскраво втілений у постаті його дружини Мілдред. Вона залежна від телевізійних шоу, вживає снодійне, байдужа до смерті інших і навіть не пам'ятає, де й коли познайомилася з чоловіком: *«Її обличчя було як біла маска з порцеляни, порожня і холодна»* (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»). Таке емоційне відчуження – ще одна ознака дегуманізації. Люди припинили переживати трагедії, не замислюються над сенсом життя.

3. Відсутність міжособистісних зв'язків. У суспільстві, де кожен занурений у свою віртуальну реальність, щирі людські стосунки зникають. Знайомство Монтега з юною Кларіссою викликає в нього душевне пробудження, адже вона

ставить йому прості, але глибокі запитання:

«Ви щасливий?». «Якийсь дивний запах має повітря. Ви ніколи не вдихаєте його по-справжньому, чи не так?» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Кларісса є символом духовності, індивідуальності та живого мислення, що контрастує з мертвим оточенням. Її зникнення символізує небезпеку для таких людей у системі, яка не терпить «іншого».

4. Технократія і тотальний контроль. Дегуманізація також проявляється в пануванні технологій над людиною. Людинообразні механічні створіння, як-от Механічний Пес, втілюють бездушну силу державного апарату:

«Це було живе, але не живе. Воно дихало, але не жило» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Машини замінюють людей, контроль – співчуття, стеження – довіру. Держава контролює інформацію, розваги, мову, мислення. Таке середовище породжує страх, конформізм і втрату власної волі.

5. Пошук духовного відродження. Незважаючи на гнітючу атмосферу, роман містить надію. Через бунт Монтега і його втечу з міста Р. Бредбері показує шлях до духовного відродження. За містом живуть вигнанці, які зберігають книги у пам'яті. Їхній образ символізує збереження культури та гуманістичних цінностей:

«Ми – живі книги. Один – «Платон», другий – «Євангеліє», третій – «Фолкнер»...» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Саме вони стають носіями духовності, здатної врятувати людство після катастрофи.

Отже, у романі «451° за Фаренгейтом» автор створює важливу метафору дегуманізованого суспільства, яке втратило духовність, індивідуальність і здатність до співпереживання. Через образи, символи та події роману він застерігає від світу, де книги згорають, а разом з ними – і людська душа. Однак автор також показує, що навіть в умовах тоталітарної системи можлива надія – через мислення, пам'ять і людську гідність.

2.3. Технологічний контроль, маніпуляція і втрата індивідуальності

У романі-антиутопії Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» основними темами є технологічний контроль, маніпуляція свідомістю та втрата індивідуальності в тоталітарному суспільстві, де спалення книг стало не лише засобом цензури, а й символом знищення людської індивідуальності. Р. Бредбері змальовує масову культуру як одноманітну, розважальну, але абсолютно порожню з точки зору змісту. Такий підхід перегукується з міркуваннями американського культуролога Ніла Постмана, який у праці «Забавляючись до смерті» стверджував, що масові медіа здатні звести мислення до розважального формату, де «інформація перестає мати глибину, а глядач – пам'ять» [26, с. 47].

Питання ролі технологій у деструкції гуманітарного мислення також актуалізує Н. Степанова, яка зазначає, що в умовах тотального цифрового середовища «особистість редукується до точки доступу – носія, а не джерела мислення» [31, с. 114].

Своєю чергою, А. Тойнбі ще в середині ХХ століття застерігав, що цивілізація, яка втрачає «духовне ядро» і покладається лише на технологію та порядок, приречена на занепад, навіть якщо її зовнішній устрій виглядає стабільно [34, с. 221].

Автор глибоко занепокоєний тим, як бездумне споживання інформації та технологій, що підміняють живе спілкування й критичне мислення, призводить до деградації особистості. Визначимо деякі особливості:

1. Технології як засіб контролю й дезорієнтації.

Технології в романі відіграють не стільки прогресивну, скільки репресивну роль. Телевізійні «стіни», радіо в мушлях, механічний Пес – усе це інструменти, за допомогою яких влада контролює суспільство, відволікає його від реальності, від духовних і моральних запитань.

Телевізійні «стіни» – це своєрідний прототип інтерактивного занурення, яке відрізає людину від справжнього життя:

«Я щаслива, – казала Мілдред. – Тільки знову треба нову стіну купити. Бо три – це мало, а чотири – це буде повна родина» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Герої роману практично не мислять самостійно – технологічна «реальність» створює ілюзію повноти життя, замінюючи рефлексію та емоції штучними враженнями.

2. Масова культура як інструмент маніпуляції.

Автор змальовує масову культуру як одноманітну, розважальну, але абсолютно порожню з точки зору змісту. Суспільству не дозволяється розмірковувати над складними питаннями – людей навчають уникати конфліктів, обирати «щастя» через спрощення мислення. Капітан Бітті, який служить уособленням державної ідеології, говорить:

«Не давайте людям терзатися вибором – давайте їм відповіді. Інакше – втрачаєте контроль» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Це яскравий приклад того, як маніпуляція через спрощення перетворює людей на керовану масу. Навіть освіта в такому суспільстві перетворена на систему заучування й уникнення критичних суджень.

3. Втрата індивідуальності та знеособлення.

Наслідком тотального технологічного контролю стає втрата індивідуальності. Герої роману не здатні на глибоке співпереживання чи аналіз власного існування. Найяскравішим прикладом тут є Мілдред, дружина Монтега, яка навіть не може згадати, де вони познайомились. Її особистість зруйнована впливом інформаційного потоку, що штучно підтримує відчуття «нормальності» й «щастя»:

«Її обличчя було мертвим... неначе воскова лялька» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Контрастом до цього є образ Кларісси – дівчини, яка ставить прості, але змістовні запитання. Вона уособлює людську індивідуальність, здатність бачити красу світу і замислюватися над сенсом:

«Ви ніколи не вдихаєте запаху осіннього листя? Ви щасливий?»
(Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Її швидке зникнення є символом того, що система не терпить інших – тих, хто відчуває і думає інакше.

4. Механізми насильства як втілення технократії.

Окрему увагу варто приділити механічному Псу – автоматичному вбивці, що переслідує і знищує «інакодумців». Це символ деіндивідуалізованого насильства, здійснюваного без участі людини, автоматично, без співчуття:

«Він не гавкав, не скиглив. Просто стояв, вичікуючи, нюхаючи, скануючи»
(Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Уособлення штучного інтелекту, який діє без моральної оцінки, демонструє граничну дегуманізацію внаслідок технократії.

5. Опір системі як пошук себе.

На противагу механізованому натовпу, головний герой проходить шлях духовного пробудження. Його протест – це не лише бунт проти системи, а й спроба віднайти власну особистість, загублену в інформаційному шумі. У фіналі роману Монтег зустрічає людей, які зберігають зміст книжок у пам'яті – це символ непідвладної технологіям духовності.

«Я – Платон. Він – Святий Августин. А он той – Дарвін» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Отже, письменник утверджує ідею: навіть у найтемніші часи людина може зберегти своє «я», якщо шукає істину, пам'ятає минуле й мислить критично.

У романі «451° за Фаренгейтом» Рей Бредбері застерігає від суспільства, де технології підпорядковують собі свідомість, маніпуляція перемагає правду, а втрата індивідуальності призводить до дегуманізації. Цей твір залишається надзвичайно актуальним у контексті XXI століття, де питання штучного інтелекту, інформаційної залежності та цифрової свободи набувають особливого значення.

2.4. Символіка вогню, книги та пам'яті: етико-філософський аспект

Роман-антиутопія Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» насичений символізмом, що має глибоке етико-філософське навантаження. Важливими символами у творі виступають вогонь, книга та пам'ять. Вони втілюють протистояння між руйнівною силою тоталітарної ідеології та потенціалом людського духу, здатного до опору й морального самозбереження. Ці образи функціонують не тільки як художні засоби, а й як концептуальні маркери, що визначають гуманістичну позицію автора.

1. Вогонь: руйнівна сила й очищення.

На поверхневому рівні вогонь у романі – це знаряддя знищення, за допомогою якого спалюють книги. Пожежники тут не гасять вогонь, а його створюють. Вогонь символізує контроль, страх, знищення знань, а відтак – і етичну деградацію.

«451° за Фаренгейтом – температура, при якій горить і займається папір» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

На початку твору Гай Монтег отримує насолоду від вогню як дії:

«Щось чарівне було в тому, як усе згорало, як усе змінювалось. Речі чорніли й ставали попелом» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Проте з розвитком сюжету образ вогню набуває нового значення – символу очищення, відродження, надії. Цю трансформацію Монтег переживає біля вогнища в таборі вигнанців:

«Це був інший вогонь... теплий, живий... Він не спалював – він зігрівав» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Зміна функції вогню перегукується з античною та біблійною традицією, де вогонь є як карою, так і засобом оновлення [31, с. 119]. Вогонь починає набувати іншого сенсу: герої бачать у ньому джерело тепла, єднання та оновлення. Цей мотив створює своєрідне очищення – як моральне, так і духовне [18, с. 87–91].

Отже, вогонь постає у двох протилежних вимірах – як символ тотального

знищення і як джерело надії, тепла, відновлення. Це етичне перетворення символу підкреслює головну ідею: все залежить від того, хто тримає контроль над вогнем – система чи людина з совістю.

2. Книга як етичний кодекс і символ пам'яті.

Книга в романі – не просто носій інформації, а метафора совісті, пам'яті людства, етичного пошуку. Саме через книги люди здатні мислити, відчувати, сумніватися, тобто – бути людьми.

«Книга – це рушниця, заряджена думками. Якщо ворожити – то на смерть!» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

У цьому вислові начальника пожежників Бітті – концентрат ідеології страху перед мисленням. Він розкриває, наскільки влада боїться критичної рефлексії, вбачаючи у книгах зброю. На противагу цьому, герой-оповідач, відкриваючи для себе літературу, відчуває відродження свідомості:

«Можє, книги й справді нічого не варті? Але ж є в них щось, інакше їх не спалювали б...» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Капітан Бітті, парадоксальний носій знань, цитує літературу, щоби виправдати цензуру, натомість професор Фабер говорить:

«У книгах – порох. Вони викликають запитання. Вони мають шрами життя» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Філософ Б. Андерсон у праці «Уявлені спільноти» вказує, що саме завдяки друкованому слову формується історична та моральна ідентичність націй [1, с. 38]. У цьому контексті знищення книг – це акт етичного самогубства цивілізації, що відрікається від свого минулого. Людина стає пасивним споживачем візуального шуму, втрачаючи внутрішнє життя. Відмова від книги – це відмова від етичного вибору, оскільки саме читання дає змогу співпереживати, осмислювати та брати відповідальність [15, с. 142–151].

3. Пам'ять як духовний опір.

Важливим у цьому контексті постає символ пам'яті, яка в романі не лише зберігає минуле, а є джерелом внутрішньої свободи. Коли система намагається

стерти культурний спадок, група опору вирішує «стати» книгами – запам'ятати тексти і передавати їх усно. Це і форма спротиву, і вияв глибоко етичної позиції: кожна людина бере на себе відповідальність за збереження смислів, навіть у ворожому середовищі [59; 62]. Така модель пам'яті постає як альтернатива механістичній цивілізації, що надає перевагу забуттю задля комфорту та покори.

Пам'ять у романі – як особистий акт спротиву й колективне збереження істини. У фіналі твору Монтег потрапляє до спільноти вигнанців, які запам'ятали тексти, щоб зберегти їх для майбутнього:

«Я – Євангеліє від Луки. Той чоловік – Платон. Інший – Дарвін»
(Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Цей образ перегукується з ідеєю «живих книг», про яку писав Р. Барт: «Тіло стає текстом. Пам'ять – це опір механіці забуття» [3, с. 94].

У філософському сенсі це можна трактувати як етичний обов'язок людини перед майбутнім – зберегти правду, передати її, навіть якщо зовні культура знищена. Пам'ять тут – форма свободи.

Символічна тріада вогню, книги та пам'яті у романі Р. Бредбері має не лише художню, а й глибоку аксіологічну природу: вона структурує етичну систему твору та визначає моральну позицію героїв у тоталітарному середовищі. Кожен із цих символів утілює окремий аспект духовного світу людини, а їхня взаємодія створює філософську модель протистояння між свободою та підпорядкуванням.

Особливо показовим є те, що в романі символи не залишаються статичними: вони постійно еволюціонують, змінюють функції, стають маркерами внутрішнього шляху Монтега. Наприклад, вогонь, який на початку був для героя втіленням сили та стабільності системи, поступово перетворюється на символ тепла, спільності та духовного пробудження. Таке переосмислення демонструє можливість морального перевідкриття світу. У цьому сенсі композиційна роль вогню полягає в тому, щоб показати формування нового етичного погляду героя, який починає бачити в полум'ї не руйнівний інструмент,

а елемент життя, що здатен зігрівати та об'єднувати людей.

Своєю чергою книги також набувають багатозначного символізму: вони подаються не лише як інформація чи твори мистецтва, а як субстанція морального порядку. Монтег приходить до усвідомлення, що книги сповнені «шрамів життя», тобто досвіду поколінь, який неможливо замінити поверхневими розвагами чи візуальним шумом. Саме через книги він починає ставити запитання, розмірковувати, переосмислювати реальність. Тому книга стає символом внутрішнього голосу, шляхом до самопізнання та інтелектуальної свободи. Поступово герой засвоює основну думку твору: свідомість не можна нав'язати; її можна лише пробудити.

Пам'ять у романі виконує ще значнішу функцію, адже вона стає гарантією збереження людського в умовах повної дегуманізації. Спільнота вигнанців практикує особливий тип культурної пам'яті – невербальної, неопосередкованої технічними носіями, що робить її невразливою до фізичного знищення. Цей аспект піднімає важливе філософське питання: чи можлива цивілізація без матеріальних знаків культури, якщо носіями пам'яті стають самі люди? Відповідь Р. Бредбері – ствердна. Людина може стати «книгою», якщо зберігає знання та моральні принципи у власній свідомості. Саме тому пам'ять у романі – це акт спротиву й водночас акт великої відповідальності: кожен член спільноти повинен утримувати в собі частину істини задля майбутніх поколінь.

Усі три символи – вогонь, книга, пам'ять – утворюють єдину етичну матрицю, через яку Бредбері порушує фундаментальне питання: що зберігає людину людяною? Вогонь очищає, якщо ним керує совість; книга надає сенс, якщо її прочитують серцем; пам'ять оживає, якщо її передають. Таким чином, через символічну систему роману автор формує філософську концепцію духовного опору, у якій порятунок людства залежить не від технологій, а від збереження духовних цінностей. Роман «451° за Фаренгейтом» утверджує думку, що справжня свобода починається з внутрішнього вогню, збереженого слова та пам'яті, яка протистоїть спустошенню.

Отже, у романі «451° за Фаренгейтом» символи вогню, книги та пам'яті формують складну етико-філософську структуру. Вогонь уособлює амбівалентну силу – знищення та очищення. Книги – осередок моральної істини. Пам'ять – єдина форма опору, яка не може бути знищена фізично. Через ці образи автор проголошує віру в те, що навіть за умов повної дегуманізації, людська гідність і свідомість можуть вижити, якщо будуть збережені пам'ять, слово й внутрішній вогонь духу.

2.5. Типологія персонажів і моделі світоглядного протистояння

Роман-антиутопія Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» є і художньою реакцією на цензуру й технологічне поневолення особистості, і складною моделлю світоглядного конфлікту, що розкривається через типологію персонажів. Автор навмисно протиставляє різні типи свідомості – конформістську, критичну, споглядальну та тоталітарну – як частини філософсько-етичної дилеми: бути людиною чи бути частиною системи.

Світоглядне протистояння між особистістю та тоталітарною системою, між внутрішньою свободою та зовнішнім примусом є однією з провідних тем літератури ХХ–ХХІ століття. Особливо ця проблема постає в жанрі антиутопії, що художньо моделює соціальні, моральні та філософські кризи доби. У цьому контексті роман Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» є класичним зразком етико-філософського дискурсу, де крізь призму персонажів автор розгортає складну картину боротьби людини за збереження духовності, ідентичності та пам'яті в умовах духовного занепаду цивілізації.

Типологія персонажів у романі виступає не лише як засіб художньої характеристики, але і як форма ідеологічного та морального осмислення реальності. Кожен персонаж репрезентує певний тип свідомості, спосіб мислення, ставлення до істини, свободи й знання. Саме через зіткнення цих

світоглядних моделей Р. Бредбері досліджує глибинні механізми конформізму, спротиву, духовної ізоляції та морального пробудження.

Аналіз типів персонажів і їхньої взаємодії дозволяє виявити художні особливості тексту і філософську позицію автора, його бачення природи тоталітарного суспільства й ролі особистості в історичному процесі. Отже, звернення до типології персонажів у романі «451° за Фаренгейтом» є важливим кроком до глибшого розуміння художнього й етичного сенсу твору. Розглянемо образи роману:

1. *Гай Монтег*: траєкторія пробудження

Головний герой, пожежник Гай Монтег, втілює тип «героя-просвітленого», який проходить шлях від несвідомого служіння системі до особистісного бунту.

На початку твору він цілком задоволений своєю роботою:

«Було приємно палити. Було особливо приємно бачити, як усе чорніє і змінюється» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Проте зустріч із Кларіссою, самогубство жінки з книгами й знайомство з професором Фабером змушують його поставити під сумнів власне існування. Він уперше починає думати:

«Я не щасливий. Я довго думав, що щасливий. А тепер – ні» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Монтег поступово перевтілюється з носія вогню – як знаряддя знищення – у носія пам'яті та надії, ставши «живою книгою». Його образ відображає екзистенційну відповідальність за вибір між покорою й свободою.

2. *Кларісса Маклеллан*: тип «іншої», світлої людини.

Кларісса – підліток, який спостерігає за світом і «бачить його по-іншому». Вона уособлює світогляд інтуїтивного гуманізму. Її питання розкривають глибину відчуттів і прагнення до пізнання:

«Ви коли-небудь читаєте книжки, які палите? Ви щасливий?» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Типологічно Кларісса – образ-нагадування про втрачену людину, чисту,

відкрити й споглядальну. Її зникнення з простору роману – символ вразливості інакшості в умовах тоталітарної системи [31, с. 119).

3. *Капітан Біммі*: апологет системи

Бімті – один із найскладніших персонажів твору. Він знає зміст заборонених книг, цитує Шекспіра й філософів, але водночас є захисником ідеологічної чистоти. Типологічно він – цинічний інтелектуал-охоронець режиму:

«Книга – це пістолет, заряджений у сусідній кімнаті. Спалить її. Розрядьте зброю» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»)

Він уособлює тоталітарний раціоналізм, який відкидає мораль і свободу заради стабільності й «спокою». Як зазначає Ніл Постман, саме така форма усвідомленої маніпуляції знанням є найбільш небезпечною: «Ти не знищувеш істину – ти її раціоналізуєш до смерті» [26, с. 55].

Бімті протистоїть Монтегу не тільки фізично, а й ідеологічно – як представник авторитарної етики пристосування.

4. *Фабер*: тип мислителя-поміркованця

Професор Фабер – утілення сумління інтелектуала, який боїться відкритого спротиву, але зберігає віру в силу слова:

«Книги мають якість. Їх можна доторкнути. Вони пахнуть. Їх не замінять слова на екрані» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Фабер – типовий мислитель етичного спротиву, що уникає конфлікту, але передає знання як єдино можливу форму боротьби. Його персонаж символізує моральну відповідальність інтелекту в суспільстві терору, про що також писав А. Тойнбі, вказуючи, що «творча меншість має діяти або зникнути разом із культурою» [34, с. 225].

5. *Мілдред* та її «родина»: тип конформіста

Мілдред, дружина Монтега, – приклад повністю дегуманізованої свідомості. Її життя заповнене телевізійною імітацією спілкування:

«Моя родина чекає мене. Я не можу розмовляти. Вони ось-ось заговорять»

(Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Вона не здатна на саморефлексію, не пам'ятає моменту знайомства з чоловіком, уникає будь-якої глибини – психологічної чи етичної. Типологічно це пасивний учасник системи, що самостійно не чинить зла, але сприяє його утвердженню через байдужість. Саме цей тип персонажів у масовому вимірі дозволяє режиму існувати.

6. «Живі книги»: тип духовного опору

Група вигнанців, яку зустрічає Монтег у фіналі, – приклад анти-тоталітарної спільноти, яка зберігає книжки через усну пам'ять:

«Я – книга Йова. А той чоловік – Гоббс. Кожен із нас – лише сторінка, але всі разом – бібліотека» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Ці персонажі уособлюють етичну відповідальність за культуру, живу традицію, що зберігає цінності в умовах катастрофи. Їх можна типологізувати як носіїв духовного спадку, що протистоять насильству забуття.

Отже, типологія персонажів у романі «451° за Фаренгейтом» розкриває модель світоглядного конфлікту між свободою і контролем, розумом і покорюю, пам'яттю і забуттям. Через Гая Монтега, Кларіссу, Фабера, Бітті та інших Р. Бредбері відтворює етико-філософський ландшафт тоталітарного суспільства, де особистий вибір стає актом морального героїзму. Уся типологія побудована на глибоких гуманістичних засадах, які залишаються актуальними і в наш час.

Отже, роман Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» постає як глибока філософська антиутопія, що художньо моделює загрозові наслідки втрати духовних орієнтирів, придушення особистості й підміни людської сутності технологічними сурогатами. У творі розкривається не лише тривожне бачення майбутнього, але й критичне осмислення тогочасного й сучасного стану культури, моралі та соціального мислення. Через художні образи, символіку й світоглядну поляризацію персонажів автор формує цілісну концепцію духовної деградації, яка є наслідком відмови від мислення, відповідальності та інтелектуальної свободи.

Антиутопічна форма у творі Р. Бредбері реалізується не лише як критика тоталітаризму чи цензури, а як висловлення етичної філософії опору, що базується на розрізненні істинного й фальшивого буття. Світ, змальований у романі, є не просто технологічно розвиненим – він позбавлений моральної основи. Саме в цьому виявляється сутність філософського світогляду автора: дегуманізація починається не з політики, а з втрати особистісної пам'яті, спрощення мислення, обмеження мови та унеможливлення глибинних міжособистісних зв'язків.

Саме в цьому виявляється сутність філософського світогляду автора: дегуманізація починається не з політики, а з втрати особистісної пам'яті, спрощення мислення, обмеження мови та унеможливлення глибинних міжособистісних зв'язків.

У межах антиутопічної парадигми Р. Бредбері формує опозицію двох світоглядних моделей – свідомого спротиву й підлеглої покори, де особистість опиняється перед вибором між зручним забуттям і болісною, але правдивою рефлексією. Персонажі твору уособлюють різні типи філософського ставлення до реальності: Гай Монтег уособлює трансформацію індивіда через духовне пробудження; Фабер – сумління інтелектуала; Бітті – цинічного захисника системи; Кларісса – морально чисту альтернативу масовій свідомості.

Особливу роль у філософській структурі роману відіграють символи вогню, книги й пам'яті. Вогонь постає як двоїстий знак: спершу – як засіб знищення, згодом – як джерело тепла й очищення. Книга символізує знання, духовну стійкість, яку не можна знищити фізично. Пам'ять, своєю чергою, виступає як найвища форма спротиву – збереження ідентичності через живу передачу знання в умовах культурної руїни.

Антиутопія Р. Бредбері стає алегорією морального вибору, у якій технологічна естетика служить засобом виявлення духовної катастрофи. Автор описує загрози майбутнього, формулює своєрідний етичний імператив – необхідність зберегти людське обличчя перед лицем системи, яка прагне його

стерти. У цьому контексті роман «451° за Фаренгейтом» є філософською притчею про ціну внутрішньої свободи, силу пам'яті та значення культури як основи людяності.

Отже, антиутопія в романі постає як філософська форма осмислення людської природи, що виявляється через моральні вибори героїв, символічну структуру твору та екзистенційне розуміння свободи. Вона і попереджає про можливе майбутнє, і актуалізує потребу сучасного читача переосмислити власне становище у світі, який чимдалі більше прагне простоти, підпорядкування й забуття.

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНА І ФІЛОСОФСЬКА МОДЕЛЬ СВІТУ В РОМАНІ «МАРСІАНСЬКІ ХРОНІКИ»

Роман «Марсіанські хроніки» Рея Бредбері – один із найяскравіших і найскладніших творів американської наукової фантастики ХХ століття, який виходить далеко за межі жанрових рамок. Цей текст постає і як літературна утопія чи науково-фантастична оповідь про колонізацію нової планети, а передусім як глибока філософська алегорія, в якій автор осмислює основні соціальні, моральні й екзистенційні питання сучасності. Світ Марса у Рея Бредбері – це не стільки нова територія для технічного освоєння, скільки дзеркало людської цивілізації, у якому відбиваються її внутрішні суперечності, хибні імперативи та трагічні наслідки культурного експансіонізму.

Соціальна модель світу, зображеного в «Марсіанських хроніках», заснована на критиці людської жадоби до домінування, відчуження, технологічної всесильності та бездуховного прогресу. Через структуру фрагментарної оповіді автор послідовно демонструє руйнування природного й духовного ландшафту, що відбувається під впливом колонізаторської логіки землянина. Суспільство Землі, перенесене на Марс, не змінює своєї суті: разом із технікою і комфортом люди приносять із собою війну, расизм, споживацтво та байдужість до інших форм життя. У цьому сенсі соціальна модель Р. Бредбері – це антимодель, що виявляє неможливість побудови справедливого світу без глибинної переоцінки людських цінностей.

Філософський складник роману охоплює основні проблеми буття: відчуження, відповідальність, пам'ять, межі прогресу, сенс людської присутності в космосі. Автор ставить людину перед вічними питаннями про її місце у світі, природу істини, сутність гуманізму. У центрі філософської моделі світу – розрив між технологічним і духовним вимірами цивілізації, що призводить до катастрофи як на рівні особистості, так і на рівні культури [21, с.

59–66].

Отже, звернення до соціальної й філософської структури світу в «Марсіанських хроніках» дозволяє глибше зрозуміти художню природу роману й універсальне авторське послання про необхідність духовної трансформації людини перед лицем невідомого й чужого. Аналіз цих аспектів є вирішальним для виявлення гуманістичної сутності твору та його актуальності в сучасному культурному дискурсі.

3.1. «Марсіанські хроніки» як синтетичний жанр (антиутопія, фантастика, етична притча)

Роман Рея Бредбері «Марсіанські хроніки» є прикладом синтетичної художньої форми, в якій поєднано елементи наукової фантастики, антиутопії, соціально-філософського есе та моральної притчі. Ця жанрова мозаїчність зумовлена не лише структурою твору, який складається з низки оповідань, але і специфікою авторської художньої філософії, що базується на гуманістичних ідеалах, критиці технократизму та глибокому етичному осмисленні майбутнього.

Фантастика є основою жанрової організації твору. Формально «Марсіанські хроніки» належать до жанру наукової фантастики, оскільки описують колонізацію Марса в результаті розвитку технологій: космічні подорожі, міжпланетна експансія, роботи тощо. Проте, як зазначає Сюзанна Лангер, «у фантастиці Р. Бредбері важливішим за технічну достовірність є емоційна правда» [53, р. 103]. Відтак, автор відходить від жорсткої науковості, акцентуючи на філософських конфліктах і внутрішньому світі людини.

«Марс, схожий на Землю. Тільки чистіший, простіший. Якби люди не зіпсували його» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Отже, фантастичне тло використовується як метафора реальних соціальних процесів, що зближує роман із алегоричною традицією притчі.

У багатьох епізодах роману наявна класична антиутопічна проблематика: дегуманізація суспільства, духовна криза, втручання в інакшу цивілізацію, повторення земних помилок. Як зазначає Т. Глов'юк, «антиутопія відображає страх перед майбутнім, проєктуючи моральні кризи сучасності у вигляді тоталітарних чи технократичних моделей суспільства» [10, с. 43]. Розділи «І міста загинуть», «Пікнік на Марсі», «Місто» демонструють знищення марсіанської культури та відтворення колонізаторами штучного американського середовища, що стає символом культурної мімікрії та руйнації.

«І вони знову побудували магазини, бари, кінотеатри... лише б відчувати себе вдома» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Ці мотиви перегукуються з класичними антиутопіями (Дж. Оруелл, О. Гакслі), однак, як наголошує Г. Клаейс, антиутопія Р. Бредбері – м'яка, гуманістична, спрямована на внутрішню перебудову людини [46, р. 294].

Притчевість і філософський підтекст також наявні в тексті роману. На відміну від жорстких соціально-політичних антиутопій, «Марсіанські хроніки» у багатьох оповіданнях набувають характеру притчі – короткої морально-етичної історії з алегоричним підтекстом. Такі тексти, як «Коли прийде дощ», «Марсіанин», «Єврейський Новий рік» – це філософські медитації на теми смерті, пам'яті, спокути, надії.

«Ти був моїм сином. Але ти не мій син. І водночас – ти мені дорожчий за всіх живих» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

За словами Л. Хаттона, у цих сюжетах «Р. Бредбері виводить на передній план не науку, а душу» [51, р. 151]. Через символічність простору, мінімалізм діалогів і глибокі моральні дилеми роман функціонує як етична притча про людську відповідальність.

Синтез жанрів у творі представлений як відображення складності авторського бачення. Рей Бредбері свідомо руйнує жанрові межі: він не прагне до побудови суцільного фантастичного світу, як Айзек Азімов чи Артур Кларк, а використовує фантастику як рамку для морального дискурсу. Ця

синкретичність дозволяє йому:

- поєднати індивідуальні історії й загальнолюдські архетипи;
- висвітлити конфлікти цивілізацій і внутрішній конфлікт особистості;
- побудувати міф про колонізацію, який є критикою самої ідеї експансії.

Отже, «Марсіанські хроніки» Рея Бредбері – це не лише зразок наукової фантастики чи соціальної антиутопії. Це модерна етична притча, побудована на перехресті жанрових кодів. Синтетична структура тексту відображає мозаїчність сучасного світу, а жанровий плюралізм – відкритість до морального діалогу з читачем. Саме завдяки цьому роман зберігає свою актуальність як літературно-філософський маніфест гуманізму ХХ століття.

3.2. Колонізація як соціально-етична проблема у «Марсіанських хроніках»

У романі «Марсіанські хроніки» Рей Бредбері пропонує фантастичну візію освоєння нової планети, а також і глибоке філософське осмислення сутності колонізації як цивілізаційної та моральної проблеми. Твір виступає своєрідною алегорією на історичні моделі колоніального панування, наголошуючи на духовних і культурних втратах як для підкорених, так і для самих колонізаторів. Як підкреслює Т. Бовеман, у науковій фантастиці Р. Бредбері «відчувається тривога перед цивілізацією, яка завойовує, не розуміючи» [44, р. 71]. Саме тому в романі колонізація зображується як етичний провал, а не триумф технологічного прогресу:

1. Колонізація як історичний повтор. У романі відтворюються класичні етапи колоніального захоплення: розвідка, контакт, насильство, культурна асиміляція, забудова території за зразком метрополії. Це відповідає моделі, описаній Е. Саїдом у теорії орієнталізму, де колонізатор створює «Іншого», щоби легітимізувати свою зверхність [30, с. 53].

«А ми – нові римляни» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Паралельно із цим Дж. Даймонд наголошує, що технологічна перевага не дає моральної ліцензії на підкорення: «Суспільства, які знищують інших у процесі експансії, часто гублять самі себе» [14, с. 207].

2. Знищення аборигенної культури.

Марсіани у романі репрезентують духовно витончену, гармонійну цивілізацію, яку земляни знищують не стільки навмисне, скільки через байдужість і культурну глухоту.

«Марсіани померли, як індіанці. Не встигли захиститися» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

На думку Л. Хуттона, «Р. Бредбері трансформує модель завоювання Америки у футурологічну притчу про те, чого людство не навчилося» [51, р. 132; 37]. Сюжет нагадує філософію Г. Маркузе, який у «Одновимірній людині» писав, що технократичне суспільство втрачає чутливість до альтернативної культури [54, р. 89].

3. Моральне самознищення колонізаторів.

Після знищення марсіан земляни починають будувати міста, тотожні американським: із супермаркетами, вивісками, телевізорами, церквами. Така симуляція Землі є актом етичного заперечення іншості, який, як підкреслює Ж. Бодріяр, означає «тріумф моделі над реальністю» [43, р. 2].

«Тут знову Огайо, Іллінойс, Джорджія – тільки червоне небо замість блакитного» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Соціальна модель перетворюється на архетип внутрішньої порожнечі – цивілізації без коріння. Як стверджує українська дослідниця С. Павличко, у фантастичному дискурсі Рея Бредбері «основною темою є не космос, а людина, що несе в собі загрозу руйнування всього, до чого торкається» [23, с. 117].

4. Етичні альтернативи: досвід іншого співіснування

Попри панування колоніальної логіки, у тексті наявні альтернативні образи колонізації, засновані на співіснуванні та діалозі. Так, фінальні розділи

змальовують ізоляцію сім'ї, яка тікає на Марс після ядерної катастрофи:

«Ми – марсіани. Тепер уже так» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Цей сюжет нагадує ідеї М. Бубера про «Я-Ти» як основу автентичного діалогу з Іншим [43]. У цьому випадку колонізація не є насильницьким актом, а моральною трансформацією, що передбачає самозміну.

Колонізація у «Марсіанських хроніках» постає як етично проблематичне явище, яке виявляє нездатність людства до відповідального контакту з Іншим. Р. Бредбері критикує не лише політичні або економічні засади колоніалізму, а передусім духовну незрілість цивілізації, яка відтворює свої руйнівні моделі в будь-якому середовищі. Через поєднання науково-фантастичного сюжету з філософською рефлексією автор звертається до проблеми людської відповідальності, пам'яті, гуманізму і необхідності етичного переосмислення історичного досвіду.

3.3. Конфлікт цивілізацій: земляни й марсіани

У збірці фантастичних оповідань «Марсіанські хроніки» Рей Бредбері майстерно змальовує зіткнення двох цивілізацій – земної й марсіанської – яке розгортається не лише у просторі, а й у площині культурного, морального й духовного. Конфлікт цивілізацій у творі постає як глибока філософська алегорія колонізації, цивілізаційного розриву та незворотних наслідків ігнорування чужої культури. У цьому контексті розкриваються важливі соціальні й етичні проблеми, притаманні будь-якому актові культурного зіткнення.

1. Цивілізаційна прірва між землянами та марсіанами.

Уже з перших експедицій на Марс автор показує нерозуміння й зневагу людей до марсіанської культури. Земляни прибувають як загарбники, хоча не завжди усвідомлюють це. В оповіданні «Ілюстровані люди» земляни стикаються з марсіанами, які користуються телепатією, живуть в ідеалістично гармонійній культурі, де відсутня жорстка технократія. Але замість намагання зрозуміти іншу

цивілізацію, земляни намагаються нав'язати свою логіку, що призводить до загибелі всієї експедиції.

«Вони не могли повірити, що їхні уявлення – не єдині у всесвіті» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

У цьому конфлікті Рей Бредбері проговорює глибоку іронію: цивілізація, яка вважає себе вищою, через власну гординю виявляється варварською. Земляни не здатні зрозуміти іншу систему мислення, оскільки оцінюють усе через призму власного досвіду.

2. Етичний вимір колонізації.

Колонізація Марса відбувається в душі американського фронтиру: освоєння нових територій, витіснення аборигенів, побудова міст і церков. У цьому сюжетному плані «Марсіанські хроніки» мають виразні паралелі з колоніальною історією США.

Оповідання «І місяць ще яскравіє» особливо важливе в цьому контексті. Один із членів експедиції, Спендер, розуміє велич марсіанської культури й виступає проти її знищення. Він називає землянок «варварами», які топчуть красу. У діалозі зі своїм капітаном Спендер каже:

«Це не просто каміння. Це частина їхнього мистецтва, їхньої історії, їхньої душі. А ми – як ті вандали» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Це оповідання порушує питання морального вибору: чи має право цивілізація вторгтися у світ іншої культури? І чи має вона моральний авторитет змінювати цю культуру на свій лад? Автор змушує читача засумніватися в ідеї «прогресу» як універсальній цінності.

3. Наслідки зіткнення: смерть і перетворення.

У багатьох історіях Р. Бредбері конфлікт завершується смертю – або марсіан, або самих землян. В оповіданні «Суцільна тиша» показано, що після ядерної війни на Землі Марс перетворюється на привид людських амбіцій. Місто, побудоване за зразком американської ідеології, виявляється порожнім. Тут конфлікт цивілізацій досягає своєї кульмінації – обидві сторони знищені або

втрачені.

Ці сцени свідчать про спробу автора переосмислити саму суть прогресу. У творі відсутня романтизація колонізації. Р. Бредбері натомість ставить під сумнів здатність людини зберігати людяність у процесі експансії.

«Ми не можемо просто взяти й побудувати другий світ, не розуміючи першого» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

У пізніших оповіданнях з'являється мотив симбіозу – деякі марсіани втілюються в землян, або земляни пристосовуються до марсіанського середовища. Проте це – поодинокі випадки, які вказують не на масову зміну мислення, а на рідкісну відкритість до іншого.

4. Теоретичне підґрунтя: культурологічні й філософські інтерпретації.

Для глибшого розуміння конфлікту цивілізацій у «Марсіанських хроніках» варто звернутися до концепції «зіткнення цивілізацій» Семюела Гантінгтона. Хоча його теорія більше стосується геополітичних реалій сучасності, її ідеї про несумісність фундаментальних цінностей, систем вірувань і способів життя відлунюють у сюжетах Рея Бредбері. Земляни й марсіани – це не лише представники різних рас, а радше уособлення різних типів ментальності [49, р. 21–22; 50].

Також у пригоді стає колоніальна критика, зокрема ідеї Едварда Саїда (2003) щодо орієнталізму. Земляни проєктують на марсіан свої уявлення, знецінюючи марсіанське як «екзотичне», «примітивне» або таке, що має бути «цивілізоване». «Усе чуже – загрозове. А отже, його варто або підкорити, або знищити» [30, с. 93].

У літературознавчому аспекті варто також згадати аналіз твору в роботах українських дослідників. Наприклад, С. Ромашко у праці «Світова наукова фантастика як форма філософської рефлексії» зазначає, що Бредбері «створює умовну ситуацію зіткнення для виявлення глибинних конфліктів модерного світосприйняття» [29, с. 117]. Також у публікації О. І. Бурлачука читаємо: «Інший у літературі – це виклик, що руйнує сталі схеми уявлення про себе. У

Р. Бредбері цей Інший – марсіанин, якого люди не можуть витримати, бо він виявляється морально вищим» [6, с. 59].

Конфлікт цивілізацій у «Марсіанських хроніках» постає як багатоаспектна проблема. Це не лише сюжетне протистояння землян і марсіан, а насамперед філософське питання про здатність людини визнавати інші форми буття, інші культурні коди, інші уявлення про світ [41]. У цьому зіткненні проявляється глибока криза гуманізму, і Р. Бредбері не дає простих відповідей. Його твір – це заклик до самоаналізу, переосмислення ідеї прогресу та потреби емпатії у світі, де культура іншого завжди лишається дзеркалом наших власних цінностей.

3.4. Критика масової культури та моральне самознищення людства

Однією з провідних тем творчості Рея Бредбері є критика деградації культури в умовах масової технологізованої цивілізації, яка веде до духовного занепаду, втрати пам'яті й зрештою – до морального самознищення людства. У романах «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки» ця проблема розгортається в різних художніх моделях, однак у центрі обох – застереження перед цивілізацією, що відкидає культуру, критичне мислення й історичну відповідальність.

Масова культура виступає засобом духовної уніфікації. У «451° за Фаренгейтом» світ представлений як така собі гладка оболонка псевдощастя, створена для того, аби приховати глибоку внутрішню кризу. Суспільство замінює читання книг – телевізійними «стінами», які транслюють нескінченні серіали й псевдоспілкування. Мілдред, дружина головного героя, живе в оточенні трьох телеекранів і прагне встановити четвертий – для «повної присутності».

«Я щаслива. Мене слухають. Вони – моя родина!» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Такий тип культури Р. Бредбері трактує як зброю масової дезінтелектуалізації, що витісняє етику, філософію, живе мислення. Як зазначає Ніл Постман, таке суспільство є прикладом того, як «люди самі починають любити свої кайдани, бо їх розважають» [57, р. 44].

Це не стільки цензура у традиційному розумінні, скільки самоцензура – результат добровільного вибору маси не думати, не читати, не сумніватися. Саме така масова пасивність і породжує передумови до тоталітаризму, що більше не потребує репресій – лише задоволення.

Рей Бредбері не обмежується зображенням духовної деградації – він показує її результат: знищення самої цивілізації. У фіналі роману згадується атомна війна, яка стирає з лиця землі міста, де колись процвітала телевізійна псевдокультура.

«І зірвалося місто – останній спалах, останній екран, останній серіал» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Герої, які вціліли (група «людей-книг»), символізують надію на відродження гуманістичних цінностей через пам'ять, тексти, живу мову. Самознищення не подається як випадковість, а як логічний наслідок культурної амнезії.

Повторюється катастрофа і в «Марсіанських хроніках». Тут механізм самознищення розкривається через повторення земних помилок на Марсі. Людство, прибуваючи на нову планету, не вчиться – воно відтворює старі моделі: колонізацію, споживання, руйнування природи, створення штучних міст і копій земних реалій.

«Вони вирубали сади марсіан, зруйнували канали, покрили червоний ґрунт асфальтом і бетоном» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Це – символ циклічності морального падіння, яке триває доти, доки не змінюється свідомість. У розділі «І вони були смагляві» земляни знищують марсіан під приводом «захисту», не усвідомлюючи, що стають злочинцями у власній міфології. Р. Бредбері підкреслює, що відсутність етичного мислення,

критичного рефлексування історії – це основа для нових трагедій.

Роль пам'яті та культурної відповідальності наявна в обох творах. Критика масової культури в обох творах пов'язана з проблемою пам'яті як етичної категорії. У «Марсіанських хроніках» пам'ять – це те, що зберігається лише в уламках: покинутих містах, марсіанських дзеркалах, ритуалах [42]. У «451° – це те, що намагаються зберегти люди, які вивчають книги напам'ять.

«Кожен з нас – книга. Я – “Мобі Дік”. Он той – “Казки Андерсена”. Ми чекаємо свого часу» (Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом»).

Отже, протиставлення пам'яті як духовного опору масовій культурі – основна ідея обох романів. У цій дихотомії – конфлікт між двома світами: технократичним і гуманістичним.

Модель деградації культури у Р. Бредбері перетинається з ідеями Теодора Адорно і Макса Горкгаймера, які ще 1940-х років сформулювали концепт “індустрії культури” як механізму масового виробництва примітивних розваг, що замінюють справжнє мистецтво [39, р. 120].

У філософському контексті роман Р. Бредбері – це не футурологічна вигадка, а моральне попередження, де фантастика стає засобом розкриття «граничної точки сучасності» [43].

Романи «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки» є прикладами гострої філософської критики масової культури, що показана не як культурний феномен, а як механізм духовного самознищення цивілізації. Через художні образи (телеекрани, спалення книжок, колонізація Марса) Рей Бредбері створює алегорії сучасного суспільства, де відсутність критичного мислення й пасивне споживання інформації ведуть до внутрішньої порожнечі та знищення всього живого.

Обидва тексти закінчуються образом нової надії – носіїв пам'яті, морального знання й культури. Отже, у творах письменника чітко простежується антитеза між світом, що руйнує себе через амнезію, та світом, що здатен відродитись через культуру.

3.5. Пошук людської ідентичності в умовах космічного та морального вакууму

У романі «Марсіанські хроніки» Рей Бредбері зображує не стільки історію колонізації іншої планети, скільки драму втрати й пошуку людської ідентичності в умовах руйнування звичних координат буття. Космос у творі не є простором технічного освоєння – він символізує внутрішню порожнечу, у яку проєктуються всі кризи земної цивілізації. Людина втрачає своє місце в історії, у моральній системі, в природі й у власному «Я». У цьому вимірі твір Р. Бредбері постає як філософська притча, що поєднує елементи наукової фантастики з екзистенційною та культурологічною проблематикою. Центральною темою стає питання: що означає бути людиною у світі, де стерта межа між реальністю та ілюзією, між пам'яттю і забуттям, між домом і пустелею?

Космос тут представлений як проєкція моральної пустоти. Космос у «Марсіанських хроніках» зображено не як героїчний простір відкриттів, а як порожнеча – фізична й духовна. Люди, які залишають Землю, не несуть у собі нові цінності чи етичні принципи. Навпаки – вони намагаються відтворити старий світ, що вже пережив свою моральну катастрофу. Земляни будують на Марсі копії американських містечок, повторюють ті самі стереотипи мислення, ті самі механізми пригнічення.

«Ми намагаємось перетворити Марс на ще одну Землю. Але саме Земля нас і зруйнувала» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

У цьому контексті Марс виступає дзеркалом Землі – він показує не стільки нові можливості, скільки духовне спустошення колонізаторів. Як наголошує Т. Свіфт, «людина Р. Бредбері – це істота, що втратила здатність до саморефлексії, і тому навіть у космосі повторює земні помилки» [61, р. 45]. Пам'ять і забуття виступають як маркери ідентичності. Одним із центральних механізмів пошуку ідентичності в романі є пам'ять. У світі, де технології витісняють емоційні зв'язки, а інформація підмінює знання, пам'ять стає єдиним

джерелом суб'єктивного буття. Це яскраво простежується в епізодах, коли марсіани, що здатні втілювати людські спогади, перетворюються на привидів минулого:

«Він виглядав, як мій син. Говорив, як мій син. Але я знав – це не мій син. Це щось, що харчується моїм болем» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Цей фрагмент виявляє трагедію ідентичності, побудованої на непережитій травмі. Людина Р. Бредбері – це істота, яка не здатна розрізнити справжнє й сконструйоване. Як писав Жан Бодріяр у своїй теорії симулякрів, сучасна людина часто існує в реальності копії, втрачаючи зв'язок з автентичним.

Самотність і страх представлені як екзистенційний вимір. Самотність – одна з найважливіших тем роману. Вона не є наслідком фізичної ізоляції, а постає як екзистенційний стан – стан людини, яка більше не вірить ні в Бога, ні в історію, ні в спільноту. Після зникнення марсіан, після атомної війни на Землі, людина залишається один на один зі своєю совістю. Це виражено в образі капітана Вайлдера, який втрачає віру в моральний сенс місії:

«Ми спалили книги, міста, нації. Тепер ми самотні. На двох планетах» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Пошук ідентичності в умовах самотності – це пошук собі подібного, іншої свідомості, з якою можна співіснувати. У філософії Мартіна Бубера цей процес визначено як «Я – Ти», визнання Іншого як рівного [45, р. 59]. У творі Р. Бредбері ця модель реалізується у фінальних главах, де родина Томаса шукає не підкорення планети, а нового початку співіснування.

Людина у творі може зберегти свою ідентичність лише через моральну відповідальність. Це стає особливо очевидним у фіналі роману, коли вцілілі після земної катастрофи переселенці відмовляються від минулого, щоб стати новими марсіанами. Тут Р. Бредбері пропонує нову модель ідентичності – не ту, що базується на расі, мові чи історії, а ту, що формується через пам'ять, вибір і відкритість до Іншого.

«– Тату, покажи нам марсіан. – Ось вони. Ми – марсіани» (Р. Бредбері

«Марсіанські хроніки»).

Це не лише метафора, а етичний жест. Як зазначає Ганна Арендт, «ідентичність – це не те, що ми маємо, а те, за що ми беремо відповідальність» [40, р. 187]. Саме тому лише ті персонажі, що готові до самозміни, зберігають людське обличчя.

Окремим аспектом проблеми є зображення світу після людської присутності. У сценах, де розповідається про порожні будинки, які продовжують функціонувати після зникнення людей, постає моторошна картина автоматизованого світу без душі:

«Дім говорив: „Сьома година. Пора вставати.“ Але ніхто не вставав» (Р. Бредбері «Марсіанські хроніки»).

Ця сцена – алюзія на вірш Сари Тісдейл «There Will Come Soft Rains», що описує природу, байдужу до людських страждань. У цьому середовищі людина втрачає унікальність, стає непотрібною, замінною. Р. Бредбері попереджає: якщо людство не переосмислить свою сутність, його місце посяде тиша.

Отже, у романі «Марсіанські хроніки» Рей Бредбері демонструє, що пошук ідентичності – це не пошук походження, а пошук сенсу. У світі, де зруйновано моральні та соціальні опори, де панує інформаційний шум і симулякр, людина може зберегти себе лише через етичне рішення: пам'ятати, співчувати, відповідати. Космос – не втеча від Землі, а випробування людяності. Той, хто несе в собі зло, руйнує світ навіть за межами рідної планети. Але той, хто приймає свою вразливість і відповідальність, здатен відродити нову спільноту.

У цьому сенсі роман залишається актуальним у XXI столітті – у час, коли технології випереджають етику, а глобалізація стирає індивідуальність. «Марсіанські хроніки» – це заклик не лише до фантазії, а до самопізнання, співбуття, гуманності.

Проаналізувавши соціальну й філософську модель світу в романі Рея Бредбері «Марсіанські хроніки», можна зробити низку таких висновків, що дозволяють глибше осмислити художню, ідейну та моральну структуру твору.

Передусім, автор зображує Марс не як географічну чи астрономічну територію, а як символ культурної і моральної проєкції людства. Планета стає екраном, на який земляни переносять не лише технічні здобутки, а й хиби, страхи, ментальні структури, що формувалися протягом історії. Отже, соціальна модель, збудована землянами на Марсі, є моделлю повторення – вона відтворює ті самі форми влади, контролю, дискримінації, відчуження, які вже виявили свою згубність на Землі. У цьому полягає парадокс роману: спроба почати все з чистого аркуша обертається несвідомим копіюванням зразків старої цивілізації, що й призвело до її загибелі.

Значним є й те, що автор подає не одну модель суспільства, а цілу палітру варіантів: від технократичної утопії до соціальної імітації, від культурного варварства до духовного відродження. Ці моделі не подаються як статичні системи, а як динамічні, драматичні форми існування, що перетворюються під впливом внутрішніх чи зовнішніх чинників. Зокрема, спроба створити нове американське місто на Марсі – це неуспішний експеримент, який зазнає краху через свою штучність, моральну слабкість та відсутність гуманістичної основи. Натомість у фіналі роману Р. Бредбері пропонує альтернативу у вигляді родини, яка після атомної катастрофи на Землі намагається побудувати нове життя, засноване не на пануванні, а на етичному співіснуванні з природою та минулим.

У філософському вимірі роман ставить фундаментальні питання про ідентичність, відповідальність, співбуття, сенс історії. Світ Р. Бредбері – це світ морального вакууму, у якому стара етика вже не працює, а нова ще не сформована. Автор підкреслює, що без духовного усвідомлення людиною своїх вчинків, без пам'яті про інше й про Іншого, без готовності до внутрішнього оновлення будь-яке нове суспільство приречене повторити старі помилки. У цьому контексті роман є застереженням, притчею та водночас надією – на те, що за межами знищеної культури можлива поява нового гуманістичного проєкту.

У центрі філософської моделі Р. Бредбері – людина як істота, що здатна або руйнувати, або відновлювати, залежно від того, чи зможе вона вийти за межі

своїх егоцентричних імпульсів. У романі чітко артикульовано думку, що майбутнє людства залежить не від наукових досягнень, а від морального вибору кожного індивіда, від здатності до співчуття, самопожертви, прийняття іншого.

Отже, соціальна й філософська модель світу в «Марсіанських хроніках» – це складна, поліфонічна структура, яка поєднує критичний аналіз цивілізаційних процесів із пошуком нових ціннісних орієнтирів. У цьому сенсі роман Рея Бредбері залишається актуальним і в сучасному світі, де проблема балансу між технологічним розвитком і духовною відповідальністю набуває особливої важливості.

3.6. Методичні рекомендації щодо вивчення філософських і соціальних аспектів антиутопії Рея Бредбері у шкільному курсі зарубіжної літератури

Філософські та соціальні аспекти антиутопії у творчості Рея Бредбері набувають особливої актуальності в умовах сучасного інформаційного суспільства, що переживає технологічні трансформації, кризу читання та загострення проблем медіаманіпуляції й контролю над свідомістю. Романи «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки» пропонують широкий спектр проблемно-світоглядних питань, які можуть стати продуктивним матеріалом для формування критичного мислення, етичної рефлексії та громадянської активності учнів. З огляду на це, методичні підходи до вивчення творів Бредбері мають ґрунтуватися на інтеграції філософського, літературознавчого та культурологічного аспектів аналізу.

Насамперед, варто визначити загальну дидактичну цінність антиутопії Р. Бредбері. Її особливість полягає у поєднанні художньої образності, філософської глибини та соціальної критики. Такі тексти створюють умови для обговорення фундаментальних питань про свободу, відповідальність, природу

влади, межі технологічного прогресу, сутність людської гідності та роль культури в існуванні цивілізації. Вивчення цих аспектів у шкільному курсі літератури сприяє розвитку у старшокласників умінь аналізувати суспільні процеси, усвідомлювати власну позицію та порівнювати художні моделі з реаліями сучасного світу. Важливо, що тексти Р. Бредбері легко адаптуються до різних освітніх контекстів, зокрема уроків-дискусій, інтегрованих занять або проєктної діяльності.

Під час опрацювання роману «451° за Фаренгейтом» увагу учнів варто зосереджувати на аналізі проблеми цензури, маніпуляції інформацією та деградації суспільства, позбавленого культурної пам'яті. Образ пожежника, який спалює книги, є символом утрати духовних смислів і відмови від критичного мислення. Ефективним методом роботи може стати постановка проблемних запитань: чому знання стає небезпечним? яким чином влада контролює емоції та думки людей? що втрачає суспільство, відмовляючись від читання? Учні можуть працювати з основними цитатами роману, створювати аналітичні нотатки та порівнювати образи Монтега, Фабера і Бітті як носіїв різних світоглядних позицій. Такий аналіз сприятиме формуванню здатності бачити ідеологічні механізми, що керують масовою свідомістю.

Чимало методичних можливостей приховують також «Марсіанські хроніки». Роман пропонує роздуми про колонізацію, моральну відповідальність людини за втручання у чужі культури, втрату автентичності, розрив між технічним і духовним розвитком людства. У шкільному контексті цей твір дозволяє організувати обговорення теми зустрічі цивілізацій, етичних наслідків експансії та питань екологічної свідомості. Учні можуть аналізувати різні типи контактів між землянами та марсіанами, переосмислювати ідею «іншості» та її значення для гуманістичної парадигми. Методично цікавим є прийом порівняльного аналізу: як виглядає антиутопія Землі у «451° за Фаренгейтом», і як – антиутопія колонізаторського мислення в «Марсіанських хроніках»; у чому їх спільна філософська проблематика; чому Р. Бредбері надає перевагу

моральним і духовним аспектам цивілізаційного розвитку, а не технічним? Завдяки такому підходу школярі отримують можливість сформулювати власне цілісне бачення художнього світу письменника та його гуманістичної концепції.

Дидактичний потенціал творів Р. Бредбері можна реалізувати також через інтерактивні та дослідницькі методи. Урок-дискусія може бути присвячений питанню: що означає «бути людиною» в суспільстві тотального контролю або в умовах контакту з іншою цивілізацією? Урок-розслідування може зосереджуватися на аналізі причин занепаду суспільства майбутнього у «451° за Фаренгейтом», а також на оцінці моральних наслідків колонізації Марса. Літературна карта або ментальна карта дозволять учням візуалізувати художній світ творів, побудувати зв'язки між символами, образами та філософськими концептами. Проектна діяльність може включати створення есе, презентацій або творчих робіт, що демонструють інтерпретацію важливих філософських ідей письменника.

Методика вивчення творів Р. Бредбері має включати роботу з цитатами, які виконують роль текстових маркерів філософських і соціальних ідей. Учні можуть аналізувати висловлювання героїв, визначати їх світоглядні позиції, співвідносити їх із власним досвідом та сучасними реаліями. Наприклад, у «451° за Фаренгейтом» особливе значення має концепт відповідальності за знання, який можна вимірювати через протиставлення позицій Монтега й Бітті. У «Марсіанських хроніках» важливими є міркування про природу людської агресії, страх перед «іншим» і втрату духовної пам'яті. Робота з такими текстами сприятиме формуванню у школярів навичок аналізу складних культурних явищ і стимулюватиме розвиток морально-етичного мислення.

Під час викладання матеріалу вчителю важливо забезпечити міжпредметні зв'язки. Дискусії про цензуру і свободу слова можуть бути інтегровані з історією та громадянською освітою, питання колонізації – з географією та культурологією, роздуми про технології й інформаційний контроль – з уроками медіаграмотності. Такий підхід дозволяє створити цілісну інтелектуальну

картину, у якій твори Р. Бредбері перестають бути лише художніми текстами і перетворюються на інструмент комплексного пізнання сучасного світу. Інтердисциплінарність є одним із важливих методичних принципів ефективного вивчення антиутопії.

Ще однією перспективною методичною практикою є залучення учнів до рефлексії над власною відповідальністю в інформаційному суспільстві. Читання творів Р. Бредбері дає можливість обговорити небезпеки соціального конформізму, проблеми заміщення реальної комунікації віртуальними технологіями, важливість індивідуального мислення та ролі культури як морального компасу. Учні можуть формулювати власні висновки щодо того, яким чином суспільство може уникнути сценаріїв, змальованих у романах Р. Бредбері, та які цінності повинні полягати в основі демократичного та гуманістичного розвитку. Такі дискусії сприяють вихованню відповідальної, свідомої особистості.

Підсумовуючи, варто наголосити, що методичні рекомендації щодо вивчення антиутопії Р. Бредбері у школі передбачають поєднання аналітичних, філософських та інтерактивних підходів. Робота з текстами «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки» може стати ефективним інструментом формування критичного мислення, етичної культури і громадянської свідомості учнів. Філософські й соціальні аспекти творів дозволяють організувати змістовні дискусії, спрямовані на розвиток уміння оцінювати суспільні явища, розуміти механізми маніпуляції та авторитаризму, а також формувати здатність до морального вибору. Такий методичний підхід забезпечує не тільки глибоке засвоєння художніх текстів, але й сприяє вихованню особистості, здатної мислити незалежно й відповідально діяти в умовах сучасних соціальних викликів.

Філософські й соціальні аспекти творів дають змогу організувати змістовні дискусії, спрямовані на розвиток уміння оцінювати суспільні явища, розуміти механізми маніпуляції та авторитаризму, а також формувати здатність до

морального вибору.

У контексті загальної концепції гуманістичного виховання старшокласників твори Рея Бредбері набувають особливої цінності, оскільки сприяють формуванню здатності учнів співвідносити художні моделі майбутнього з реальними соціальними процесами. Вони актуалізують питання особистої свободи, морального вибору, меж влади та значення культурної пам'яті, що робить їх ефективним засобом виховання громадянина, який уміє критично мислити. Саме тому застосування комплексних методичних стратегій у роботі з антиутопіями Р. Бредбері дозволяє не просто глибше осмислити його творчість, але й інтегрувати отримані знання у сучасний освітній процес, формуючи у школярів стійкі гуманістичні цінності та здатність відповідально діяти в умовах соціальних змін.

ВИСНОВКИ

У ході виконання магістерської роботи було здійснено комплексний аналіз філософських і соціальних аспектів антиутопії у творчості Рея Бредбері на матеріалі романів «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки», що дозволило розкрити специфіку авторського бачення майбутнього та визначити ідейно-художні особливості антиутопічного мислення письменника. Результати досліджень підтверджують, що антиутопія у творчості Р. Бредбері є не просто жанровою формою змалювання негативних сценаріїв розвитку цивілізації, але і глибоким філософським інструментом осмислення духовного стану людини в умовах технократичного суспільства.

У романі «451° за Фаренгейтом» антиутопічний простір вибудовується як модель тотального контролю, у якій знищення книжок символізує системне витіснення критичного мислення, історичної пам'яті та духовних цінностей. Філософський вимір твору пов'язаний із проблемою свободи вибору, екзистенційної самотності людини та втрати справжньої комунікації. Соціальний аспект роману виявляється у критиці масової культури, маніпулятивних медіа та добровільної відмови суспільства від мислення як такого. Образ Гая Монтега демонструє процес пробудження особистості, що проходить шлях від конформізму до усвідомлення власної відповідальності за збереження гуманістичних ідеалів.

Антиутопічність «Марсіанських хронік» має більш м'який, але не менш глибокий характер. Тут автор поєднує елементи наукової фантастики з філософською притчею, у якій Марс постає дзеркалом земної цивілізації. Філософські аспекти роману пов'язані з проблемами колоніалізму, руйнування гармонії між людиною і природою, кризою ідентичності та моральної відповідальності людства. Соціальна критика спрямована на імперське мислення, знецінення «іншого» та повторення людством власних історичних помилок навіть у нових просторах. Антиутопія у цьому творі набуває

універсального характеру, адже попередження Р. Бредбері стосується не лише майбутнього, а й будь-якого етапу розвитку цивілізації.

Порівняльний аналіз обох романів засвідчив, що антиутопія у творчості Рея Бредбері має яскраво виражений гуманістичний характер. На відміну від класичних антиутопій, зосереджених на жорстких тоталітарних моделях, Р. Бредбері акцентує увагу на внутрішній деградації людини, яка часто відбувається добровільно, без прямого насильства. Письменник послідовно демонструє, що найбільшою загрозою для людства є не техніка сама по собі, а втрата духовних орієнтирів, емпатії та здатності до рефлексії.

Важливим результатом дослідження стало обґрунтування філософської багатовимірності антиутопії Р. Бредбері, у якій простежуються ідеї екзистенціалізму, гуманізму, соціального критицизму та моральної філософії. Антиутопічний світ письменника функціонує як попередження, спрямоване на сучасного читача, спонукаючи його до осмислення власної ролі в суспільстві та відповідальності за майбутнє цивілізації. Відтак, антиутопія у творчості Р. Бредбері постає не як песимістичне пророцтво, а як форма активного діалогу з читачем.

Окрему увагу в роботі було приділено методичному аспекту вивчення творчості Рея Бредбері у шкільному курсі зарубіжної літератури, що знайшло відображення у пункті 3.6. Запропоновані методичні рекомендації доводять доцільність і ефективність вивчення філософських і соціальних аспектів антиутопії Бредбері в умовах сучасної освіти. Аналіз художніх текстів письменника сприяє формуванню в учнів критичного мислення, навичок інтерпретації художнього тексту, а також розвитку морально-етичних орієнтирів. Залучення проблемних питань, дискусій, міждисциплінарних зв'язків і елементів медіаосвіти дозволяє актуалізувати зміст творів Р. Бредбері для сучасного учня та зробити процес навчання більш осмисленим і діалогічним.

Методичні рекомендації, розроблені в межах дослідження, підтверджують, що антиутопія Рея Бредбері є надзвичайно продуктивним матеріалом для

формування світоглядної позиції учнів, розвитку їхньої читацької компетентності та усвідомлення цінності культури слова. Вивчення романів «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки» у шкільному курсі зарубіжної літератури сприяє засвоєнню жанрових особливостей антиутопії та осмисленню актуальних соціальних й філософські проблеми сучасного світу.

Отже, результати магістерської роботи підтверджують актуальність і наукову значущість обраної теми. Дослідження філософських і соціальних аспектів антиутопії у творчості Рея Бредбері розширює уявлення про жанрову специфіку антиутопії, поглиблює розуміння ідейного змісту творів письменника та відкриває перспективи для подальших наукових розвідок у галузі літературознавства й методики викладання зарубіжної літератури. Отримані висновки можуть бути використані як у подальших наукових дослідженнях, так і у практиці викладання літератури у закладах загальної середньої освіти та вищої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти : роздуми про походження й поширення націоналізму / пер. з англ. О. Глотова. Київ : Критика, 2001. 224 с.
2. Андрусів С. М. Наукова фантастика як філософська парадигма: інтерпретація творів Рея Бредбері. *Наукові записки НаУКМА. Філологія*. 2013. Т. 143. С. 25–30.
3. Барт Р. Сад насолоди: есеї / пер. з фр. С. Стеценко. Київ : Основи, 1987. 176 с.
4. Бекон Ф. Нова Атлантида. *Утопії*. Харків : Фоліо, 2003. С. 47–95.
5. Білецька О. В. Філософія антиутопії: екзистенційний вимір. Київ : Академія, 2021. 128 с.
6. Бурлачук О. І. Культура як поле конфлікту: до аналізу образу Іншого в літературі. *Українське літературознавство*. 2020. Вип. 88. С. 55–64.
7. Васильєва Н. В. Антиутопія як жанрова модель сучасного дискурсу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 84. С. 142–148.
8. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Львів: Літопис, 1991. 472 с.
9. Гальченко О. В. Антиутопія як жанрова модель. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2018. С. 49–62.
10. Глов'юк Т. Антиутопія як жанр: функції й особливості. *Слово і час*. 2011. № 5. С. 41–47.
11. Головка М. А. Філософські мотиви у романі Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2016. № 3 (83). С. 105–109.
12. Григор'єва О. Масова культура як інструмент духовної деградації в американській антиутопії. *Питання літературознавства*. 2016. № 94. С. 101–109.
13. Гриценко Т. М. Психоаналітична парадигма в інтерпретації

антиутопії Бредбері. *Проблеми сучасної літературознавчої науки*. 2020. № 32. С. 41–49.

14. Даймонд Дж. Зброя, мікроби і сталь: Витоки нерівностей людських суспільств / пер. В. Радчука. Київ : Наш Формат, 2010. 592 с.

15. Коваленко І. В. Утопічне і антиутопічне у науковій фантастиці Рея Бредбері. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2019. Вип. 28. С. 142–151.

16. Ковальова Н. П. Нарратологічні параметри оповіді в антиутопічному дискурсі: на матеріалі роману Дж. Оруелла «1984» та Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом». *Літературознавчі студії*. 2019. № 25. С. 115–123.

17. Ковальова Н. П. Нарратологія антиутопії: структура і функції. *Літературознавчі студії*. 2019. Вип. 25. С. 59–65.

18. Марченко Л. О. Образ майбутнього у творчості Рея Бредбері: художньо-філософський аспект. *Філософські обрії*. 2017. № 1 (53). С. 87–91.

19. Мірошниченко О. Поетика тривоги: марсіанська цивілізація і людина в прозі Рея Бредбері. *Слово і час*. 2018. № 10. С. 48–54.

20. Мор Т. Утопія / пер. з лат. Р. Осадчук. Київ : Основи, 2001. 204 с.

21. Назарук О. Синдром тотальної симуляції в культурі споживання: Бредбері й посткапіталізм. *Сучасність і культура*. 2020. № 4. С. 59–66.

22. Ніколаєнко Н. П. Світ антиутопії: між тоталітаризмом і людиною. Дніпро : Ліра, 2019. С. 112–120.

23. Павличко С. Феміністична критика і постмодернізм. Теорія літератури. Київ : Основи, 1999. С. 114–120.

24. Павлишин М. І. Антиутопія в добу постмодерну: дискурсивні практики. *Філологічні трактати*. 2015. № 2. С. 79–85.

25. Пахарєва О. В. Суспільство як механізм контролю у жанрі антиутопії: від Орвелла до Бредбері. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2020. № 184. С. 89–93.

26. Постман Н. Забавляючись до смерті: публічний дискурс в епоху шоу-бізнесу / пер. з англ. О. Шестак. Київ : Основи, 2005. 208 с.

27. Романенко О. М. Антиутопічний вимір американської прози середини ХХ ст. (на прикладі роману Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2017. № 76. С. 102–108.
28. Романенко О. М. Соціокультурні координати американської антиутопії. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2017. № 76. С. 111–117.
29. Ромашко С. Світова наукова фантастика як форма філософської рефлексії. *Філософські обрії*. 2018. № 2. С. 113–121.
30. Саїд Е. Орієнталізм / пер. з англ. О. Сидоренко. Київ : Критика, 2001. 400 с.
31. Степанова Н. В. Філософія технології в літературі: образи й ідеї. Харків : Фоліо, 2018. 288 с. С. 112–119.
32. Тарнашинська Л. В. Художні моделі світу: криза – пошук – подолання. Київ : КММ, 2012. С. 203–208.
33. Ткаченко В. Г. Пам'ять і свобода як основа опору у світовій антиутопії. *Проблеми сучасної літературної критики*. 2022. Вип. 55. С. 73–80.
34. Тойнбі А. Дослідження історії : скорочене видання / пер. з англ. В. Шовкуна. Київ : Юніверс, 1995. 431 с. С. 221–225.
35. Фіалков Я. Антиутопія як філософська модель культури. *Філософські обрії*. 2016. №2. С. 65–73.
36. Франк Ф. Філософія літератури: Етика, свобода, наратив / пер. з англ. І. Дзюба. Львів : Літопис, 2010. 236 с.
37. Хуттон Л. Людина в дзеркалі Марса. *Всесвіт*. 2002. №3. С. 112–118.
38. Юнг К. Г. Архетип і символ. Київ : Юніверс. 1991. 288 с.
39. Adorno T., Horkheimer M. *Dialectic of Enlightenment*. Stanford University Press, 2002. 282 p.
40. Arendt H. *The Human Condition*. Chicago : University of Chicago Press, 1958. 333 p.

41. Atwood M. In *Other Worlds: SF and the Human Imagination*. London : Virago, 2011. 256 p.
42. Baczkó B. *Utopian Lights: The Evolution of the Idea of Utopia*. New York : Paragon House, 1989. 244 p.
43. Baudrillard J. *Simulacra and Simulation* / transl. S. Glaser. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1994. 164 p.
44. Bowman T. Colonial Echoes in Martian Fantasy. *Science Fiction Studies*, №91 (2004). P. 70–79.
45. Buber M. *I and Thou* / transl. by W. Kaufmann. New York : Scribner, 1970. 137 p.
46. Claeys G. *Dystopia: A Natural History*. Oxford : Oxford University Press, 2017. 576 p.
47. Dziuba I. Marsian Chronicles and the Idea of Otherness. *American Studies in Ukraine*, 2020. № 3. P. 60–71.
48. Hoskinson K. The Martian Chronicles: Imagining the American West. *Extrapolation*. 2000. Vol. 41, No. 3. P. 271–282.
49. Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996. 367 p
50. Huntington J. *The Logic of Fantasy: H. G. Wells and Science Fiction*. New York : Columbia University Press, 1982. 234 p.
51. Hutton L. *Ray Bradbury and the Cold War Imagination*. Chicago : University Press, 2002. 245 p.
52. Jameson F. *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. London : Verso, 2005. 431 p.
53. Langer S. *Feeling and Form: A Theory of Art*. New York : Scribner, 1983. 288 p.
54. Marcuse H. *One-Dimensional Man*. Boston : Beacon Press, 1964. 260 p.
55. Moylan T. *Scraps of the Untainted Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*. Boulder : Westview Press, 2000. 398 p.

56. Nolan W. F. *The Ray Bradbury Companion: A Life and Career History, Photolog, and Comprehensive Checklist of Writings, with Facsimiles from Ray Bradbury's Unpublished and Uncollected Work in All Media*. Detroit : Gale Research, 1975. 312 p.
57. Postman N. *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York : Penguin Books, 1985. 184 p.
58. Rabkin E. S. *The Fantastic in Literature*. Princeton : Princeton University Press, 1976. 234 p.
59. Seed D. *American Science Fiction and the Cold War: Literature and Film*. London : Routledge, 1999. 246 p.
60. Suvin D. *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*. New Haven : Yale University Press, 1979. 256 p.
61. Swift T. Alienation and Ethics in Bradbury's Mars. *Science Fiction Studies*. №105. 2007. P. 40–52.
62. Touponce W. F. *Ray Bradbury and the Poetics of Reverie: Narrative Strategies in The Martian Chronicles and Other Works*. Boston : Twayne Publishers, 1984. 176 p.

Список ілюстративного матеріалу

1. Бредбері Р. 451° за Фаренгейтом : роман. Пер. з англ. В. Морозова. Київ : BookChef, 2021. 192 с.
2. Бредбері Р. Марсіанські хроніки : роман. Пер. з англ. В. Морозова. Київ : BookChef, 2021. 224 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналітична таблиця досліджень проблематики антиутопії

Автор	Об'єкт дослідження	Основні ідеї	Методологія	Джерело
Margaret Atwood	Антиутопія як жанр та «спекулятивна проза»	Антиутопія не лише про майбутнє, а про «можливу реальність»; критика тоталітаризму, патріархату та екодиктатур	Генологічний аналіз, феміністична критика	Atwood M. In <i>Other Worlds: SF and the Human Imagination</i> . 2011.
Tom Moylan	Ревізія класичної антиутопії («critical dystopia»)	Нові антиутопії не дають завершеної катастрофи, а залишають «вікно» на надію	Культурологічний, ідеологічний аналіз	Moylan T. <i>Scraps of the Untainted Sky</i> . Boulder: Westview Press, 2000.
Fredric Jameson	Антиутопія як форма політичної уяви в постмодерні	Антиутопія демонструє межі сучасного мислення про альтернативу капіталізму	Марксистська критика, утопічний аналіз	Jameson F. <i>Archaeologies of the Future</i> . London: Verso, 2005.
Darko Suvin	Наукова фантастика і когнітивна відчуженість	Антиутопія як підвид фантастики, що відчужує соціальну реальність задля критичного осмислення	Структурний і когнітивний аналіз	Suvin D. <i>Metamorphoses of Science Fiction</i> . Yale University Press, 1979.
John Huntington	Параметри антиутопічної нарації	Антиутопія будується на конфлікті між індивідом і репресивною системою, часто використовує алегорію	Літературознавча типологія	Huntington J. <i>The Logic of Fantasy: H. G. Wells and Science Fiction</i> . 1982.
О. Романенко (Україна)	Антиутопія в американській прозі, зокрема у Бредбері	«451° за Фаренгейтом» – як приклад екзистенційної тривоги перед інформаційним занепадом культури	Соціокультурний аналіз	Романенко О. М. Вісник ХНУ ім. Каразіна, 2017, № 76.
Н. Ковальова (Україна)	Нарратологія антиутопічного роману	Парадигма роздвоєння героя у світі «контрольованої утопії», аналіз мовних стратегій влади	Нарратологія, дискурс-аналіз	Ковальова Н. П. <i>Літературознавчі студії</i> , 2019. № 25.

Додаток Б

Система образів і символів роману Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом»

Персонаж / образ	Тип персонажа	Світоглядна роль	Символічне значення
Гай Монтег	Герой-просвітлений	Від сумлінного виконавця до бунтівника, шукача істини	Вогонь як очищення; пробудження совісті; шлях індивідуального визволення
Кларісса Маклеллан	Світла альтернатива; «інший»	Вільнодумна особистість, провідник до рефлексії	Дитяча безпосередність, жива природа, свобода споглядання
Капітан Бітті	Інтелектуал-конформіст	Цинічний захисник режиму, знає істину, але служить брехні	Саморуйнівна сила знання; цензура, раціоналізм без моралі
Мілдред Монтег	Масова свідомість, конформіст	Людина, що втратила індивідуальність, живе ілюзіями	Споживацька культура, духовна порожнеча, інформаційний шум
Професор Фабер	Мислитель-пасивіст	Інтелектуал, який усвідомлює катастрофу, але боїться діяти	Совість; моральний розум; необхідність слова
Жінка з книгами	Образ мучениці	Жертва, яка добровільно помирає за ідею книги	Символ самопожертви, духовної гідності
Грейнджер і вигнанці («живі книги»)	Коллективний образ опору	Зберігачі знання, альтернативна культура	Пам'ять, тиха революція, новий початок
Механічний Пес	Технічна алегорія	Інструмент тотального контролю	Безособова, дегуманізована сила репресій
Телевізійні «стіни»	Символ середовища	Засіб маніпуляції масовою свідомістю	Ілюзорна реальність, духовна дезорієнтація
Книга / друковане слово	Центральний образ	Джерело істини, моральна пам'ять людства	Свобода мислення, історична тяглість, духовна опора
Вогонь	Метафора дії	Спочатку – руйнівна, потім – очищувальна сила	Амбівалентність: знищення і оновлення

Додаток В

Соціальні моделі світу в романі Рея Бредбері «Марсіанські хроніки»

Соціальна модель	Представлена в оповіданні / розділі	Основні риси	Наслідки / трансформація	Функція в структурі роману
Корінна марсіанська цивілізація	«Ілюстровані люди», «Пікнік на Марсі», «Так приходить ніч»	Духовно розвинена, гармонійна, телепатична, екологічно збалансована	Знищена внаслідок контакту з землянами та хвороб	Критика колоніалізму, алегорія втрати гармонії з природою
Перші колоністи-земляни	«Перший приліт», «Третя експедиція»	Агресивні, споживацькі, технократичні	Вбивство марсіан, культурна руйнація	Показ людської самовпевненості й неспроможності змінитись
Псевдоамериканське суспільство на Марсі	«І – міста загинуть», «Місто», «Імена»	Відтворення американського способу життя, комерціалізація, расова сегрегація	Штучність, духовна порожнеча, імітація культури	Сатира на сучасне суспільство споживання
Суспільство чорношкірих переселенців	«Коли прийде дощ»	Альтернативна модель втечі від дискримінації, побудована на принципах рівності	Тимчасовий острів гуманності	Утопічний мотив, спроба знайти новий шанс для справедливості
Марсіанське місто-пастка (пам'ять/ілюзія)	«Марсіанин», «Візит родичів», «Третя експедиція»	Ілюзорне, побудоване з проєкцій людської пам'яті та туги	Маніпуляція, втеча від реальності, психологічна вразливість	Символ невідпрацьованої травми, критика сентиментального минулого
Суспільство «виживальників» після атомної війни	«Тиша», «Довгий рік», «Інші»	Люди, які втекли з Землі після катастрофи, шукають нового початку	Самотність, усвідомлення відповідальності	Катастрофізм, філософія очищення, можливість відродження
Сім'я Томаса (останні люди на Марсі)	«Єврейський новий рік», «Марсіани»	Мала спільнота, яка шукає сенс і духовне переродження	Пошук гармонії, асиміляція з новою планетою	Модель надії, гуманістичне завершення циклу

Додаток Г

Публікації в наукових та науково-практичних джерелах

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет обліку та фінансів

Кафедра германської і української філології

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра іноземних мов і методики викладання

Кафедра української та зарубіжної літератури і

порівняльного літературознавства

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет романо-германської філології

Кафедра теоретичної та прикладної фонетики англійської мови

«МОВА І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**20 ЛИСТОПАДА 2025 Р.
М. ПОЛТАВА**

Ishchenko Tetyana VERBAL CHALLENGES OF INTERCULTURAL COMMUNICATION	96
Коккіна Ліліта НЕГАТИВНІСТЬ ЯК ЕСТЕТИЧНИЙ ПРИНЦИП У РОМАНІ ФРЕДЕРІКА БЕГБЕДЕРА «CONFESSIONS D'UN HÉTÉROSEXUEL LÉGÈREMENT DÉPASSÉ»	98
Каліш Артем <i>Науковий керівник – Люлька Вікторія</i> СТРАТЕГІЇ ВЕРБАЛЬНОГО ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	102
Клепач Олександра, Люлька Вікторія IRONY AS A MARKER OF AUTHORIAL STYLE IN MODERN ENGLISH PROSE	105
Кравченко Вікторія ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ МОВИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ. ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ	108
Перцева Вікторія ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР ЯК ОСНОВА ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАПОЗИЧЕННЯ	111
Першін Володимир <i>Науковий керівник – Люлька Вікторія</i> ПЕРЕКЛАД ЖАРТІВ ТА КУЛЬТУРНИХ ВІДСИЛОК У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ СЕРІАЛАХ	115
Порубай Наталія, Дедухо Алла МЕЖІ РЕАЛЬНОСТІ: ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ РОМАН ЯК СИМУЛЯЦІЯ ДІЙНОСТІ	117
Починюк Інна, Авчиннікова Галина ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ НІМЕЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ПРО ДРУЖБУ ТА ЗРАДУ	121
Приходько Ганна ПИТАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	125
Рябуха Анастасія, Дедухо Алла ТРАГЕДІЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ: ВТРАТА СЕНСУ ЖИТТЯ ПІСЛЯ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ В РОМАНІ ДЖЕКА ЛОНДОНА «МАРТІН ІДЕН»	126
Тарасенко Дмитро, Авчиннікова Галина МЕТАФОРІЧНІ ТА МЕТОНІМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З «HEART»	130
Трибушко Анастасія, Дедухо Алла ПОСТІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ У РОМАНАХ УМБЕРТО ЕКО	133
Шкиря Леся ЛЮДИНА В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС У РОМАНАХ РЕЯ БРЕДБЕРІ	137

ЛЮДИНА В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС У РОМАНАХ РЕЯ БРЕДБЕРІ

Шкиря Леся,
здобувач 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Філологія (спеціалізація Германські
мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)
Полтавського державного аграрного університету;
Дедушно Алла,
доцент кафедри германської і української філології
Полтавського державного аграрного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

У добу стрімкого розвитку технологій, глобальних політичних і соціальних змін питання збереження людської гідності, свободи волі й особистої відповідальності набуває особливої актуальності. У сучасному суспільстві відбуваються різноманітні події, пов'язані із системним обмеженням критичного мислення, маніпулятивною природою медіа, споживацькою стандартизацією свідомості та відчуженням людини від власної ідентичності. У цьому контексті вивчення філософського осмислення дегуманізації в літературі стає і академічно релевантним, і соціально необхідним.

Особливо цінним у цьому аспекті є художній спадок Рея Бредбері – письменника, який передбачив багато загроз сучасності, глибоко проаналізував стан людини у світі, який поступово втрачає гуманістичні орієнтири. У його романах «451° за Фаренгейтом» і «Марсіанські хроніки» не просто описано антиутопічні сценарії, а і сформовано філософський дискурс опору системній дегуманізації. Через образи ізольованих, зламаних або пробуджених героїв автор ставить екзистенційні питання про ціну людяності, природу морального вибору та силу пам'яті й уяви як засобів виживання.

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення художніх моделей дегуманізації в контексті сучасних цивілізаційних загроз. Аналіз творів письменника дає змогу окреслити механізми духовного самозахисту особистості, дослідити зв'язок між свободою і мисленням, культурою і виживанням, а також звернути увагу на роль мистецтва як форми опору

технократичній уніфікації. Саме тому дослідження філософського дискурсу дегуманізації в романах Р. Бредбері є важливим внеском у міждисциплінарне осмислення людини в умовах глобальної нестабільності.

У розвідці досліджуємо філософський дискурс дегуманізації в умовах тоталітарного та технократичного суспільства на прикладі романів «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки» Рея Бредбері. Особливу увагу приділено аналізу змін людської ідентичності, духовної порожнечі, втрати моральних орієнтирів та механізмів внутрішнього опору особистості системному тиску. Автор розглядає, як у художньому світі Р. Бредбері дегуманізація проявляється не лише у фізичному чи соціальному вимірі, а насамперед у руйнуванні здатності до критичного мислення, співпереживання й уяви.

У романі «451° за Фаренгейтом» зображено майбутнє, де читання оголошено злочином, а книги спалюються – як символи небезпечного індивідуального мислення. Людина втрачає здатність до рефлексії, мова редукується, мислення спрощується. Суспільство функціонує як технологічно контрольована маса, у якій особистість маргіналізується [4]. Дегуманізацію тут представлено як художню модель.

У «Марсіанських хроніках» знеособлення набуває колоніального характеру. Земляни, що переселяються на Марс, знищують культуру марсіан і водночас втрачають власну людяність. Р. Бредбері актуалізує екзистенційне питання: чи можна зберегти духовну сутність людини, коли технологічний поступ не супроводжується етичним саморефлексивним зростанням [5]. У цьому творі спостерігаємо соціальний тиск.

Р. Бредбері осмислює людину як моральну істоту, відповідальну за себе й світ. У романі «451° за Фаренгейтом» герой Гай Монтег долає особистісне перевтілення: від виконавця репресивної функції до бунтаря, що шукає істину. Цей шлях нагадує філософський «екзистенційний вибір» у душі П. Сартра або А. Камю [2; 3]. Отже, письменник розкриває філософські аспекти, пов'язані з образом людини.

Р. Бредбері зображає людину, що виживає через пам'ять, мистецтво,

любов і уяву. У фіналі «451° за Фаренгейтом» герої вивчають книжки напам'ять, стаючи «живими бібліотеками» – це акт символічного збереження людяності всупереч варварству [4]. Письменник порушує проблему ідентичності у ворожому світі.

Обидва твори Р. Бредбері є не лише художніми антиутопіями, а й етичними алегоріями. Письменник застерігає: технічний прогрес без духовного самозбереження призводить до втрати гуманістичної природи людини та зникнення культури як простору сенсів [1].

Філософський дискурс дегуманізації у творчості Р. Бредбері виявляє глибоку тривогу щодо майбутнього людства в умовах тоталітаризму, технократії та моральної деградації. У романах «451° за Фаренгейтом» та «Марсіанські хроніки» письменник конструює моделі суспільств, у яких людина поступово втрачає свою сутність, а гуманістичні цінності витісняються з життя під тиском страху, конформізму, технологічного контролю або колоніального насильства.

Письменник не обмежується діагностикою цивілізаційного занепаду – він показує потенціал опору, який закладений у самій природі людини. Образи Гая Монтега, родини, що зберігає книги напам'ять, або марсіан, які несуть у собі духовну альтернативу технократичному вторгненню, вказують на силу внутрішньої трансформації, значення пам'яті, етики, культури та індивідуального вибору.

Отже, Р. Бредбері формує у своїх творах гуманістичну парадигму, що протистоїть тенденціям дегуманізації сучасності. Його філософський підхід до людини як до моральної істоти зберігає актуальність у XXI столітті, закликаючи читача до відповідальності, духовного самозбереження та активного критичного мислення. У цьому контексті твори письменника постають не тільки як художні антиутопії, а і як етичні настанови й моральні дороговкази для майбутніх поколінь.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на глибше вивчення проблеми дегуманізації у контексті інших жанрів (зокрема наукової фантастики та кіберпанку), а також на порівняльний аналіз творчості Рея Бредбері з

творами Джорджа Орвелла, Олдоса Гакслі, Маргарет Етвуд. Актуальним є також дослідження рецепції мотивів дегуманізації у сучасній літературі, кінематографі та цифровій культурі, що дозволить простежити перетворення філософського бачення людини в умовах новітніх викликів – штучного інтелекту, інформаційного контролю, екологічних криз і культурної фрагментації.

Джерела та література

1. Кривуліна Н. В. Дегуманізація в дистопії: жанрові трансформації в романах Рея Бредбері. *Studia Philologica*. 2020. № 15. С. 112–118.
2. Camus A. *The Rebel*. London : Penguin, 2000. 307 с.
3. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Київ : Юніверс, 2002. 128 с.
4. Вашенко Л. І. Технологічна цивілізація як загроза людині: футурологія Рея Бредбері. *Філософські обрії*. 2017. № 38. С. 35–41.
5. Бернард В. Людина і техніка в антиутопіях ХХ століття. *Літературознавчі студії*. 2019. Вип. 55. С. 84–91.